
Kaloomte

Letyoj cha'añ ityajtyäl
iyumãñtyel tyi Lumal
Lakpi'äl

Ch'ol

Ijunk'ejlel juñ

Mutul yik'oty iyumãñtyel

Lukum

Ikolemlel juñ

Kuxtyäyel iyumãntyel
Lukum

Texto por
E. K. Bolles

Ilustración por
NamSuny Bolles

Modelos 3d
Dodson Bolles

Traducción Ch'ol por
Nicolás Álvaro Arcos

13.0.8.2.2 LC, 1 Ik', 5 K'ank'in
21 de diciembre 2020

Jiñi iyumäñtyel Kan (Lukum) tsa'ix ñäch'ij ik'äjñi'bal, jiñ meku cha'añ tsa'ix pu'ts'ij majlel tyi pasib k'iñ, baki tsa' ñäch'ij tyi ty'añ jumbajk' ja'b. Ya' tyi kolek tyejklum ik'aba' Teotihuacana, ambä tyi ityojlel juñtyikil yumäl ik'aba' Mutul (Tikal), jiñäch jump'ej joktyäl lum baki chumul lakpi'älob, baki buty'ul tyi ichajplel xñichtye'tyak.

Baki jiñi Lukum, tsa' cha' kuxtyäyi ibuts, che' ñukix, tsa'ix abi kaji ichok majlel juñtyikil x-ak' ty'añ cha'añ mi majlel ik'el bajche' yilal jiñi tyejklum ya' tyi ipasib k'iñ, Maasal, mach abi its'a'leyik yom cha'añ mi cha' much'ob ibä yik'oty jiñi tsijib yumäl ik'aba' Kan, Yuknoom Cheen.

9.2.10.0.0? (Junk'al tsik tyi Marzo tyi ja'bil 485?) Kan Kitam (Lujump'ej icha'ñk'al) Mutul tsa' ichoko majlel Nacom Balam (Wäkp'ej ichak'al?) tyi letyoy yik'oty jiñi ityejklum Maasal

Jiñi bajlum k'iñ säkpamañ abi icha'añ jiñi päk'bäleltyak ya' tyi joktyäl yik'oty tyejklumtyak tyi joytyälel pañämil. Yowokña abi ik'uxel jiñi k'iñ ya' tyi sakbejo'ob. K'ixiñtyik abi mi ilok'el iyowix jiñi bejyokja'tyak ya'bä lämätyak ya' tyi bij, baki mi iñumelob tyi xämbal jiñi lakp'älob tyi yojlil tyejklum, much'ukña abi mi iñumelob tyi choñoñel ya' tyi tyejklum, che' abi mi ixañob majlel bajche' xu'tyak machbä mi ikotyäl tyi bij.

Jiñi k'ijñijel mi ichajpañ Katun che' tyi Bolomp'ej.Chap'ej.Lujump'ej.0.0. Che' mi yujtyel jiñi k'iñijel, tyijikña abi mi isujtyel tyi yotyoty jiñi xchoñoñelob. Tyi imuch'ol ili lakpi'älob, añ abi cha'tyikil xojolo'bä icha'añ iñaxañ pislelobä ya' tyi Mutul.

Ach' ty'isañ abi ipam tyi bul ich, ixku jiñi ipaty orajach abi mi ityikiñ tyi k'iñ, ya' tyi muk' abi ilujp'añob majlel tyi xämbal, chäk'la bajla abi mi iju'bel majlel ibul ich tyi lum, loklaj bajla abi mi ich'äx majlel jiñi lum, ya'i, chäk much'añ abi mi isujtyel tyi tyañ. Jiñi xk'el tyejklum, ñaxambä xtye'lejmuty, tsa' abi kaji ityäl paty ijol, ya'i tsa' abi kaji yu'biñ ach' pä'k'añ abi tyi chich'.

Che' tyi xiñk'iñil, jiñi lakpi'älob wolobä tyi xämbal majlel ya' tyi bij, tsa' abi kaji isäklañob jump'ej axñal baki mi ik'ajob yoj, che' jiñi tsa' abi kajiyob tyi buxyäl ya' tyi ye'bal yäxñälel koleñ tye'eltyak tyi bij.

Jiñi cha'tyikilob tsa' kaji ijapob ich'ilim ya' baki buchulob, che' jale jumuk', tsa' kajiyob tyi cha' xämbal majlel, ixku jiñi yañobä ipi'älob, tsa'tyoj abi jumuk' käli ik'ajob yoj ya' tyi tye'el.

Tyi jiñijachbä ak'lel, che' yomo'bix k'otyel tyi tyejklum jiñi cha'tyikil lakpi'älob, tsa' kaji ik'el koleñ otyotyak weñ ty'ojolbä ya' tyi Mutul, tyi ichañ xujk'lel jiñi otyoty joyol tyi ch'ujulbä otyoty, chächäkbä, säsäkbä', k'änk'ämba, yik'oty yäjyäxbä ixulubtyak tyi ijotyäklel jiñi ch'ujulbä otyoty. Ya'i tyijikña ipusik'al tsa' kajiyob tyi xämbal jiñi cha'tyikil lakpi'älob ya' tyi tyejklum, tsa' ñäch'ij lujbeñal, k'amäjel ch'ijiyemlel cha'añ ityijikñäyelob. Jiñi tyi' tyi' tyejklum joyol tyi pojb otyoty yik'oty tyi xajlel otyoty. Ya' tyi pam pam tyejklum ya' p'ulu xchoñoñelob. Che' tsa' k'otyyob jiñi cha'tyikil xk'el tyejklum ya' tyi Mutyul, wujla tsa' kaji ity'uxtyañob majlel jiñi säsäk ji'tyak ya' tyi bij, jiñi paty otyotyak bombil tyi chächäkbä, känk'äñbä its'ijbal, lajal bajche' yejtyal bäl lum, yum ch'eñ, k'iñijeltyak ñuktyakbä ik'äjñibal icha'añ jiñi lakpi'älob tyi tyejklum.

Jiñi xkän'tyaj tyejklum yik'oty ipi'al tyi e'tyel tsa' sujtyiyob tyi yotyoty ijula'tyañ jiñi iyijñam

yik'oty yalo'bilob, ya'i weñ tyijikña ipusik'al tsa' kajiyob tyi ty'añ. Jiñi xkãntyaj tyejklum tsuwañ bäl iñäk' tsa' ak'eñtyi ik'ux, che' tsa' ujtyi tyi uch'el tsa' kaji tyi wäyel cha'añ ilujbel ibäk'tyal, ixku jiñi yijñam ma'añik tsa' ityikwesa'be its'amib yik'oty baki mi ipok jiñi ilojwel.

Che' tyi jump'ej säk'ajel ch'e'laj bajla xtye'lejmuty, tsa' kaji tyi uk'el ya' tyi tyejklum, che' tsa' ts'äyji jiñi bajlum k'iñ. Jiñi ipi'al tyi e'tyel tsa' kaji ipäy k'otyel ya' tyi yotyoty, che' tsa' ujtyi ijap tyikwä ul, jiñi xkãntyaj tyejklum tsa' majliyob ya' tyi yotyoty yumäl, ma'añik tsa' ich'amä tyi ñuk mi k'ux wo'ch'añ ibäk'tyal yik'oty ibäk'eltyak.

Ya' tyi paty yotyoty yumäl jiñi xkãntyaj tyejklum tsa' k'otyti ityaj juñtyikil xch'ok yumäl Ix Tzutz Nic (xch'ok lajalbä bajche' yejtyal ñichtye') woli imisuñ ya' baki mi kajel ichajpañtyel jiñi koleñ k'iñijel, che' jiñi tsa' kaji isu'beñ jiñi xñijka soñob yomix mi ichajpañob ibä tyi soñ, che' tsa' ujtyi tsa' kaji imos jiñi wuty otyoty yik'oty ich'al jiñi mal.

Jiñi xch'ok yumäl ma'añik mi ipejkañ majkijachbä lakpi'alob bajche' tsa' tyik'ij tyi ityojlel iyum, pe iliyi, weñ uts ipusik'al mi ipejkañ lakpi'al jiñi xch'ok yumäl. Jiñäch yuxtyiklelbä yijñam jiñi yumäl ik'aba' Kan Kitam (Xk'añ uya'), jiñi xch'ok yumäl jiñäch ñaxambä tsa' ikosa'be juñtyikil ya'lobil jiñi yumäl, kome jiñi yaño'bä cha'tyikil yijñam, mach abi muk'ik imejlel iyäk'ob tyi pañamil yalo'bil tyi ikaj ik'amäjel.

Ñaxambä xtye'lejmuty tsa' k'otyí tyi ityojlel jiñi Ix Tzut Nic, che' jiñi tyijikña ipusik'al tsa' kaji yu'biñ, tsa' kaji ik'ajtyiñ bajche' woli ichajpañ majlel k'iñijel jiñi Maasal (Naachtun). Jiñi ñaxambä xtye'lejmuty tsa' kaji isu'beñ cha'añ tsa' k'otyí ik'el jiñi k'iñijel, tyi ikaj cha'añ ma'añik woli ilok'el ijak'bal bajche' chajpä'bil icha'añ woli yilañ, ya'i tsa' kaji ik'ajtyiñ ikotyãntyel tyi ityojlel jiñi iñoxi'al yumäl.

Yik'oty Ix Tzut Nic añ tyi its'ej, Nacom Balam (Kolem bajlum yumäl) añ tyi iñoj yik'oty tyajpä'bilbä icha'abeñ k'ãñjoläl tyi ipaty jiñi yumäl Mutul, Kan Kitam (Matye' chityam Lukum) tsa' ityaja jiñi xk'el tyejklum. Kan Kitam añix lujump'ej ichãnk'al ija'bilel, iyalo'bil Siyaj Chan Kawiil II, yik'oty iyalo'bil yax Nuun Ajiin. Che' ja'el, juñtyikil iyerañ tsa' buchli its'ijbañ tyi paty tye' pejtyel jiñi chukityak mi kajel iyäjlel ya' baki tyempa'bilob ibä.

Ñaxambä xtye'lejmuty tsa' kaji itsiktyesañ bajche' tsa' iñusaj tyilel k'iñ, tsa' kaji isub bajche' tsa' k'otyí ya' tyi Maasal, ya'i tsa' ik'ele jiñi yumäl ya'añ yambä tsijib xjula'ob, tsa' kaji ik'ajtyiñ baki ch'oyolob, tyi yäläyob cha'añ jiño'bäch abi jiñi xkãntyajob tyejklum yik'oty xkãntyayajob tyilemo'bä tyi Ts'íiba'anche' (Bombilbä tye'), ijol ityejklum iyerañob Kan, tsa' k'otyí ik'el bajche' mi woli ichajpañob jiñi k'iñijel.

Ñaxambä xtye'lejmuty tsa' kaji ik'el jiñi Maasal

tyi icha' much'u ibä yik'oty jiñi tsa'bä icha'le letyoy yik'oty tyi yambä ora. Jiñijachbä ora tsa' chujkiyob yik'oty ipi'al tyi xämbal, jiñtyoy tsa' ujtyi jiñi k'iñijel tsa' kojliyob. Che' tsa' ujtyi jiñi k'iñijel, jiñi Katum, xk'el tyejklum icha'añ Kan tsa' ichuku majlel jiñi ñaxambä xtye'lejmuty ya' tyi yojlil tyejklum cha'añ mi yäk' tyi wajeñtyel tyi ityoyjel pejtyel xchumtyälob, che' jiñi tsa' bajbeñtyi tyi paty ijol, ya'i tsa' chojki lok'el ya' baki añob. Isujmäch cha'añ tyi imuch'uj ibä jiñi Maasal yik'oty yañobä ipi'al, mach yomik tyojoñel jiñi Mutul jiñi ja'bil añob.

Ñaxambä xtye'lejmuty tsa' ujtyi tyi jalty'añ. Ts'äyä jiñi k'iñ ya' tyi paty otyoty, jiñi tyi' otyoty ma'añix imäjkil tyi tyämäñ pisil, jiñi tsajl otyoty ñä'ch'äj tsa' käle. Nacom Balam tsa' kaji iña'tyañ bajche' añ isujmlel jiñi wokol wajali tyi jumbajk' ija'bilel, Mutul tsa' puts'ij tyi ikaj iyumäñtyel jiñi Kan, yik'oty tyi ityoyjel iyerañob jiñi Kan tsa' chojki majlel ya' tyi ipasib k'iñ ik'aba' Ts'üiba'anche', baki tsa' imele iyumäñtyel tyi ityoyjel jiñi tsa'bä ityik'la, ip'aja. Maasal jump'ejbä koleñ tyejklum ñumembä tyi iñup' ijol ityejklum Mutul, k'älä wäle ñuk ik'äjñi'bal cha'añ lakmelbal, lakty'añ, lakchoñoñel, ip'ätyälel Mutul yik'oty Kan.

Ma'añik tyi ik'äb mi ik'el jiñi choñoji'bältyak, paxyaji'bäl, uts'ajaxbä ijula'tyañtyel ya' tyi ijubib k'iñ tyi koleñ tyejklumtyak ya' tyi läk'al tyi' ñajptyak, iyumäñtyel Kan mach weñ p'ätyalik

muk'äch iyäk'eñ chuki mi ik'ajtyiñ yañobä xchumtyälob tyi ity'ejl, lajal bajche' jiñi ñumeñ yujilo'bä choñoñel yik'oty joñtyolbä mi ik'el, ts'itya'jach mi ityaj iweñlel ya' tyi choñoñel.

Pe wäle, tsa' tsijib k'extyãñtyi ik'aba' jiñi yãñälel tye'el tyi ipasib k'iñ, Yuknoom Cheen, k'exel mi iñusañ k'iñ bajche' jiñi iñojtye'elob, che' añ tyi iyumãñtyel Kan yom ichuk yambä ikolom. Ixku jiñi lukum tsa' kaji tyi p'äty-añ, jiñ meku cha'añ tyi ora tsa' kaji ichajpañ ibä cha'añ mach mi ityaj ityik'lãñtyel tyi ityojlel machbä yomik ik'el. Jiñi yumäl Kan Kitam ma'añik tsa' icha'le bäk'ejñ, tsa' kaji ichajpañ bajche' mi ich'am tyi ik'äb jiñi Maasal, ixku jiñi ma'añik tsa' ch'äjmi tyi ty'añ tyi ityojlel jiñi Ix Tzutz Nic, tsa' kaji yäl cha'añ ñoxix jiñi iñoxi'al mach mejlix imäl jiñi letyoj.

Che' jiñi, tsa' ich'amä tyi ik'äb ichajpañ wokol jiñi tsa'bä wa'chokoñtyi tyi ye'tyel ik'aba' Nacom Balam, ma'añik baki ora wa'choko'bil ch'ityoñ wiñik ityaj ye'tyel bajche' jiñi Nacom, tyi ikaj cha'añ sejb tyi xämbal, jiñ meku cha'añ tsa' ak'eñtyi jiñi ye'tyel, ili wiñik añäch ka'bäl iña'tyi'bal yik'oty weñ uts ipusik'al. Che' añ chuki mi yu'biñ mi iñuk' junts'ijty k'ujts, mi iweñ k'elbeñ iwuty majki mi ipejkañ yik'oty ikämbeñ iña'tyibal tyi ityojlel jiñi muk'bä ipejkañ. Orajach mi icha'leñ ty'añ, yik'oty xuk'ul ipusik'al mi ipejkañ pejtyel jiñi lakpi'älob. Ma'añik tyi icha'lej tse'ñal che' tsa' ñumi tyi ityojlel lakpi'älob. Che' tsa' ñäjch'ijyob tyi

ty'añ tsa' ich'amä tyi ik'äb jiñi ye'tyel, che' mulukña ipächälel tyi bäk'ejñ tsa' yu'bij tsa' ityixi ibä.

Nacom Balam tsa' iyajka majki mi ichajpañ majlel e'tyel. Jiñi ñejtyil ijol melbil tyi bäkel ijol bajlum. Tyi ikejla'b lich k'echej icha'añ tsutsel muty. Tsa' ich'amä wemelbilbä tye' cha'añ mi imäktyañ jiñi ikuktyal. Pejtyel ora mi iñuk' k'ujts tyomokña ibuts'il mi iñumel tyi ijol.

Nacom Balam tsa' kaji tyi ñumel tyi jula' tyi jujump'ej otyoty yik'oty jiñi weñ kämbilbä icha'añ wiñik ik'aba' soltarujob (P'ätyälo'bä) cha'añ jiñi e'tyel. Jiñi bajlum k'iñ maxtyoj weñ tsikilik baki añ che' tsa' kajiyob tyi tsol xämbal majlel jiñi lakpi'älob tyi päk' ixim, ch'ujm yik'oty yañtyakbä.

Ñäch'al tsa' kajiyob tyi xämbal majlel ya' tyi jujump'ej tyejklumtyak, ma'añik tsa' ñumiyob ya' tyi säsäk bijlel Maasal. Che' tyi xiñk'iñil, jiñi p'ätyälobä wiñik tsa' kaji ik'ajob iyoj ya' tyi yäxñäjlel ye'bal tye'tyak, ora tsa' wäyiyob cha'añ mi iñumel jiñi ilujbelob. Ma'añik tsa' ñumi ik' ya' tyi tye'el yik'oty tyi tyejklum ya' baki läk'al jilemob, che' tyi ik'ajayob iyoj jiñi x-xämbalob tsa' kãñtyiyob tyi ityojlel jiñi bajlum k'iñ.

Nacom Balam tsa' ikuchu imachity yik'oty jiñi ipi'älob tyi letyoy, tsa' tyejchiyob ñumel tyi ajñel ya' tyi jochbijtyak tyi tyejklum, ya'i tsa' kaji tyi wojtyälob tyi ts'ityak ya' tyi patyak mäjkil otyoty tyi tyejklum, che' tsa' k'otyiyob ya' tyi yojlil

tyejklum, ju'laj tsa' kaji ityechob jiñi letyobj, bā'bājk'ejñix abi tsa' kajiyoj tyi oñel.

Jiñi wiñikob tsa' ochiyob tyi mal yik'oty imachity, xajlel, tye'tyak tyi ibajbeyob ch'ojoyel tyi iwäyi'b jiñi lakpi'älob. Tyi kajiyoj tyi jebäñtyel ñumel ya' tyi bijtyak tyi tyejklum. Nacom Balam tsa' ichuku lok'el tyi yotyoty jiñi wiñik ik'aba' Kutz, ixku ja'el, jiñi yumäl ik'aba' Maasal, ma'añik tsa' mejli ikotyañ ibä. Jiñi lakpi'älob ya' tyi Maasal, ma'añix chuki tsa' yäläyob che' woli ik'elob tyi chujkel majlel jiñi iyumäl yik'oty yañobä x-e'tyelob, tsa' lajtsilbeñtyiyob ibujk, tyi kajchiyob yok ik'äb, che' ja'el tsa' lajkājñiyob bajche' añob iña'tyi'bal yik'oty ich'ujlel. Iyijñamob yik'oty iyalo'bil jiñi lakpi'älob wo'laj tsa' kajiyoj tyi uk'el ya' tyi tyejklum che' tsa' chujkiyoj majlel jiñi ityaty. Tyi ñajtyi k'ejliyob majlel jiñi xchujkelob ya' tyi Sacbe'. Ya' tyi bij tsa' yajliyob tyi ilujbel, che' jiñi tsa' kajiyoj tyi uk'el tyi ik'uxel, tyi ityujk'ibeyob itsutsel ijol, ibujk, baki tsa' ñäjch'iyob tyi ty'añ yik'oty tyi uk'el, xuty'uj wisil tsa' tsilbeñtyiyob ibujk.

Jiñi xchumtyälob ya' tyi Mutul, tsa' yubiyob chuki woli tyi ujtyel, jiñ meku cha'añ tsa' majliyob ityempañ ibä ipijtyañ jiñi xletyobjob ya' tyi tyi' tyejklum ambä tyi ityojel ipasib k'iñ tyi ityejklum Mutul. Lakpi'älob tsa' kaji ichäkä weñ k'elob mi ma'añik tsikil läk'tyiyel tyilelob ya' tyi tyejklum, tsa' ñäjch'iyob cha'añ mach mi ik'ejlelob baki

mujkubilob ibä. Che' yomix ityajob jiñi säkbij tsa' tyejchi sutyujty ik', che' jiñi tsa' k'oty i jiñi Nacom Balam yik'oty jiñi imachity chapal tsa' k'oty yik'oty ipisles tyi letyoy, buts ñetybil ijol tyi ñejtyijoläl tyi tye'bä melbil, che' ja'el añ ipats' warach melbilbä tyi pächälel bajlum, tsa' k'oty yik'oty ichajplelbä its'ijbal x-soñob. Tyi ity'ejl ya'añ jiñi Tseek' Peek' (Bäk'el jol ts'i') ch'älbilbä tyi tsutsel muty icha'ambä jiñi Mutul. Tyi ipaty ya' p'ulukña tyilel jiñi isoltarujob, woli ichukob tyilel jiñi xchujkelob icha'añ jiñi Maasal.

Pejtyel lakpi'älob tsa' ity'ejeyob ibijlel, che' jiñi tsa' ochiyob tyi tyejklum jiñi soltarujob, tyijikña tsa' yu'biyob jiñi lakpi'älob, che' tsa' kaji ik'elob p'ulukña tyilel jiñi soltarujob yik'oty ich'äjillob tyi tsutsel muty, baki jiñi lakpi'älob tsa' ip'ujp'uyob yopol ch'ip ya' tyi bij cha'añ ityijikñäyelob. Nacom Balam añ tyi ik'äb woli ipäs majlel jiñi xämbal ya' tyi yotyoty yumäl. Ixku jiñi Kan Kitam yik'oty Ix Tzutz Nic, jiñäch tsa'bä k'oty ich'am tyi ik'äb jiñi lakpi'älob. Ya'i tsa' ajk'ij jiñi xchujkelob iwiñik Maasal, tsa' kaji tyi k'albeñtyelob lok'el jiñi yejk'achlel yok' ik'äb jiñi xchujkelob we'ekña tsa' kajiyob tyi uk'el cha'añ ik'uxel. Nacom Balam tsa' ichuku tyi tsutsel ijol jiñi yumäl Maasal, che' jiñi tsa' yäk'äj tyi ityojlel jiñi yumäl Kan Kitam cha'añ mi ik'ajtyiñ ikotyäñtyel, ya'i tsa' ñäch'tyäñtyiyob ity'añ.

Mi iñusäñtyel imul jiñi Kutz, cha'añ uts

ipusik'al, chukul cha'añ imul Maasal, ma'añik mi imejlel iwa'chokoñ tsijib yumäl, ixku jiñi tyejklum mi isu'beñtyelob ip'ek'ejsañob ibä yik'oty iyochelel tyi ityojlel jiñi yumäl Mutul.

Che' jiñi, iwiñikob jiñi Maasal ma'añik tsa' ñusañtyiyob jiñi imul, ya'i jiñi Nacom Balam tsa' itsepbe ibik' tyi machity. Jiñi ikuktyalob tsa' yajli bajche' yopol koleñtye'tyak, ixku jiñi lakpi'älob ya' tyi Mutul, we'layob tyi tse'ñal cha'añ ityijikñayel ipusik'al che' woli tyi tsejpelel lok'el ibik' jiñi xchujkelob. Che' tsa' ujtyi jiñi tsep bik' ju'layob tyi ityijikñayel cha'añ tsa' imäläyob jiñi letyoj jiñi Nacom Balam, tsa' mejli ili letyoj tyi ityojlel p'ätyälbä k'iñ, tsa' mälbeñtyi jiñi Maasal, joñtyolbä yumäl.

Ix Tzutz Nic tyijikña ipusik'al tsa' yu'bij, ya'i tsa' p'äty-aj jiñi iyumäñtyel. Ma'añik tsa' ña'tyañtyi mi kajel ityajtyäl tyijikñayel tyi ityojlel jiñi yumäl Nacom Balam, tsa' ichilbe iyumäñtyel jiñi Kan Kitam, tsa' ip'olo wokol, che' ja'el mach yomik yotsañ ibä yik'oty jiñi p'ätyälbä yumäl.

Nacom Balam tsa' k'oty tyi ak'eñtyel ka'bäl imajtyañ tyi pejtyel ora ya' tyi yotyoty che' tsa' imälä jiñi letyoj, ili yumäl maxtyoj añik iyijñam, jiñ meku cha'añ tsa' k'oty ipejkañ ka'bäl xch'okob cha'añ mi yijñamiñ, ya'i tyi ik'ajtyi ikotyañtyel tyi ityojlel jiñi Tzeek', iliyi yujil bajche' yujil pejkañtyel jiñi xch'oktyakob.

Nacom Balam yujil cha'añ mi ikajel iñuk-añ jiñi

iyumāñtyel, wulukña ipusik'al iña'tyañ bajche' yilal, ya'i tsa' kaji ichajpañ chuki tyi ora mi ipejkañ jiñi Chilam yujilbä ikāñol isujmlel chuki mi kajel iyujtyel. Jiñi tyäl ch'ujlel tsa' chajpañtyi tyi yotyoty kojach tsa' tyajli ich'ujlel Tzeek' Peek' yik'oty ich'ok jiñi Chilam muk'bä ikotyāñ tyi e'tyel, jiñi ñox tsa' kaji ichokbeñ bu'ultyak tyi ik'uñlel ibäk'tyal ya'i tsa' kolityak yejtyal tyi ityojlel.

Che' tyi jumuk' ili utsbä ipusik'al Chilam, tyi yälä bajche' tsa' sajtyi ik'ājñi'bal jiñi Mutul, Nacom Balam kolel itsāñsañtyel che' añ tyi iyumāñtyel, ya'i mi isujtyel che' bajche' Kaloomte Balam, yumäl cha'añ yañtyakobä yumäl. Tyi iyälä yambä icha'chajplel isujmlel jiñi ty'añ, ik'exol jiñi iyumāñtyel Mutul mi itsāñsañtyel.

Ch'ityoñ Nacom yik'oty x-e'tyel icha'añ tsa' ityaja ityijikñayel che' tsa' yu'biyob isujmlel jiñi ty'añ, che' jiñi tsa' kaji ichajpañ ibä cha'añ mi icha'leñ ñujpuñel yik'oty ich'ok jiñi Chilam, kämbilbä bajche' Ix Ch'upul T'u'ul (Ty'ul ixik). Che' tsa' ujtyi ichajpañ ibä tsa' ichoko majlel ty'añ tyi ityojlel pejtyel jiñi lakpi'älob baki tsa' imele iyumāñtyel Mutul, cha'añ mi ik'otyelob che' mi yujtyel jiñi k'iñijel. Che' tyi yoralel jiñi ñujpuñel, ka'bäl xch'okob tsa' ityempayob ibä ya' tyi pam yotyoty jiñi Nacom. Jiñi ik' ik'tyomañ tsa' sujtyi tyi but's'il ijk'al ich wolibä tyi ch'ijlel, yik'oty ja'el xojokña yujts'il ya'lel chijmay woli tyi tyik'añ.

Jiñi k'iñijel woli ichajpañtyel ñumeñ ñuk

ik'ājñi'bal bajche' mi imelob yañtyakbä k'iñijel, iñuklel imelbal Nacom Balam tsa' k'otyí k'äläl tyi yotyoty Mutul.

Che' tsa' ñujpuñi ili Nacom ibajñel tsa' kaji tyi chumtyäl ya' baki tsa' su'beñtyi chumtyäl, ixku ja'el jiñi yijñam Ch'upul T'u'ul tsa' ak'eñtyi ichumlib ya' tyi ity'ejl yotyoty ityaty Chilam. Ma'añik mi imejlel ik'otyel ijula'tyañ jiñi yijñam ya' tyi yotyoty, Nacom Balam pejtyel ora mi iñusañ k'iñ yik'oty isoltarujob ya' tyi yotyoty, jajaya mi ich'ambeñ majlel waj jiñi Ix Ch'upul T'u'ul ma'añik mi yotsañtyel tyi mal, mi iñajtyäl ñäch'tyä'beñ ity'añ jiñi iñoxi'al yik'oty ipi'älob ya' tyi jumpaty, Tseek' Peek' mosbil tyi tyämäñbä ipislel tyi' otyoty.

Octubre, ja'b 486, Chak Tóok Íich'ak II (Lujump'ej) ik'ajtyiñtyel weñlel yumãñtyel.

Che' tsa' ñumi jump'ej ja'b imäjlel letyoj ya' tyi Maasal, Kan Kitam yik'oty jiñi Tzutz Nic tsa' kaji ik'ajtyiñ weñlel ikuxtyälel jiñi iya'lo'bil Chak Tóok Íich'ak II (Kolem jaybä ñi' xajlel), cha'añ mi ikäjñel majki jiñi mi kajel ityaj iyumãñtyel yik'oty ikotyañtyel. Ili alob mi isu'beñtyel tyi ñoxi yumäl kolebä icha'leñ letyoj tyi ityojlel Teotihuacan. Mi yälob, ili alob mach abi añik tsa' ñuk-aj ip'ätyälel tyi ikaj cha'añ pek'jach mi ikolel yik'oty xalal ityi' tsa' yila pañämil. Mi yälob jiñäch abi tyi imul jiñi Kan Kitam cha'añ mach p'ätyäl jiñi alob.

Jiñi x-e'tyel cha'añ lakyum tsa' isu'be chuki mi kajel imel jiñi alob che' añix lujump'ej ija'bilel, ya'i mach tyijikñayik tsa' yu'bij che' mi kajel ityokbeñtyel jiñi ik'unlel mi ik'el pejtyel lakpi'älob mi ilok'el jiñi ich'ich'el ya' baki k'omol lum. Che' tyi yoralel ik'ajtyiñtyel weñlel chumtyäl, ya' tyi yojlil tyejklum tsa' tyempañtyi ka'bäl bälñäk'äl yik'oty mejlel ichajplel e'tyelyak ñuktyakbä ik'äjñi'bal. Lakpi'älob säkmuch'añob yik'oty iñaxañ pislelob ya' baki tyempa'bilob ibä, Kan Kitam yik'oty jiñi Ix Tzutz Nic, tyi majliyob ya' tyi yotylel ch'ujul otyoty. Ya'i jiñi Chak tóok íich'ak II tsa' kaji ik'el ya' tyi kejpuktyikbä letsiji'bäl cha'añ jiñi ch'ujul otyoty but sukña lok'el buts', che' jiñi tsa' kaji tyi bäk'ejñ jiñi alob, ma'añik tsa' kaji tyi

letsel ya' baki kejpuktyik jiñi bij, ya'i jiñi x-e'tyel cha'añ lakyum tsa' kaji ichuk letsel tyi ik'äb, we'ekña tsa' kaji tyi tyujk'añtyel letsel jiñi alob, pukla ñukla tsa' tyik'läñtyi. Kan Kitam ma'añik tsa' sujtyi ik'el ipaty, lajal bache' mach jujilik chuki woli yujtyel. Ya' tyi iñi' xajlel ch'ujul otyoty, jiñi alob ma'añik tsa' mejli iñijkañ ibä, jiñ meku cha'añ tsa' kaji ikotyañ jiñi Nacom, tsa' kaji yäk'eñ imajtyañ, che' woli tyi uk'el jiñi alob. Nacom Balam tsa' kaji isu'beñ jiñi Tseek' Peek' cha'añ mach mejlik iyumañtyel jiñi alob tyi ikaj cha'añ mach p'ätyälik.

Ili alob tsa' kaji tyi ts'äkañtyel tyi ityojlel ñukbä ye'tyel che' woli ikolel majlel, pe tsajach abi kaji tyi p'ajtyäl yik'oty tyi tyik'lañtyel, ili alob komol tsa' koli yik'oty xch'okob ya' tyi yotylel ye'tyel yumäl, ma'añik tsa' päsheñtyi bajche' yom mi ityaj ip'ätyälel bajche' yañobä alob. Jiñi Kan Kitam ma'añik mi ik'uxbiñ jiñi yalo'bil, che' ja'el jiñi alob ts'a' mi ik'el jiñi ityaty. Jiñi ñukbä ye'tyel tsa' puts'i che' tsa' lojwi läjchiñtyi tyi alas pelota, tsa' kaji yäl cha'añ lekojix ik'uxel jiñi k'iñ, ma'añik mi imejlel tyi letyoj. Tyijikña ipusik'al mi yu'biñ che' mi ipejkañ juñilel k'axel ñumel, juñilel tsijk'ib k'iñ tyi yotylel ye'tyel yumäl yik'oty tyi ch'ujul otyoty. Che' ja'el tyi k'iñ tyi ak'lel mi yochel ik'el bajche' tsa' iñusaj k'iñ jiñi iyerañob yik'oty ik'el bajche' añtyak isujmel jiñi uw yik'oty ek'.

Anki mach p'ätyäl iña'tyi'bal ma'añik chuki mi

isu'beñ jiñi lakpi'álob tyi ikaj cha'añ weñ uts ipusik'al, tsa' yälä ibajñel luts käyob, jiñi lakpi'álob tyi ip'ajayob cha'añ alobtyoj.

Nacom Balam jiñäch tsa' yäk'äj ity'añ cha'añ mi imel iyumäñtyel jiñi Mutul, che' tsa' ñumi majlel ja'bil tsa' ñajäyi tyi ipusik'al, ya'i ma'añix tsa' kaji ich'am tyi ñuk jiñi Chilam, che' tsa' ñumi majlel ka'bäl k'iñ. Ik'uxbiya Ix ch'upul T'u'ul ma'añik tyi ich'amä tyi ñuk, tyi ik'ele bajche' ma'añik ik'äjñi'bal. Mi yälob jiñi ixik tyi ik'ele tyi ñuk jiñi iñoxi'al, ma'añik tyi iwentaji bajche' tsa' tyik'lañtyi, tsa' ikotya bajche' woli imel majlel ye'tyel jiñi iñoxi'al, tyi iña'tyaj cha'añ tyi jump'ejbä k'iñ mi kajel ik'uxbiñob ibä yik'oty ik'elob ibä tyi ñuk. Mi yälob jujumuk' abi mi yajñel tyi jula' jiñi Tseek' Peek', yom mi yäl tyi k'iñil ak'lel mi ik'otyel ya' tyi yotyoty.

Nacom Balam tsa' mäjki tyi ch'eñ, lajal tsa' yu'bij bajche' junkojty bätye'el, mich' mi ijak'beñ ity'añ jiñi iyijñam che' mi ipejkañ, ma'añik mi ich'ambeñ isujmllel pañämil, pe che' tsa' kaji yäk' bälñäk'al, tsa'ix abi ikäñä pañämil yik'oty pek'añ ip'ätyälel, che' tsa' icha'lej ñajal tsa' kuxtyäyi ipusik'al, ixku ja'el jiñi yijñam tsa' kuxtyäyi imelbal.

488?, isajtyel Kan Chitam (Kitam?) (Uxlujump'ej ichãñk'al?) and Chak Tóok iich'ak II (Lajchämp'ej?) tsa' ochi tyi yumäl.

Nacom Balam tsa' iña'tyaj cha'añ mi kajel ityaj iyumãntyel, che' jiñi mi ichämel jiñi xmäjkel icha'añ Maasal, Kutz, Ix Tzutz Nic, tsa' kaji isu'beñ jiñi Nacom Balam cha'añ tyi ye'bal ts'ajk mi imujkel jiñi xchämel, cha'añ mi ijilel ityi'lel, tyi yälä cha'añ yom mi iweñ kãntyañtyel ya' baki mi imujkel xchämel, ya'i yom mi ich'am majlel bälñäk'al tyi pejtyel ora, lajal che' bajche' kuxultyoj jiñi yumäl mi imejlel, jiñi lakpi'älob ma'añik mi kajel iyu'biñob chuki tsa' ujtyi.

Che' jiñi, tsa' u'biñtyi isujmlel jiñi wokol ya' tyi joytyälel bij, che' tsa' ñumi jump'ej k'iñ, Maasal tsa' isäkla jiñi yambä tsijib yumäl, ya'i tsa' imuch'uj ibä yik'oty jiñi Yuknoom Chen yumäl cha'añ Kan tsa' kuxtyäyi ip'ätyälel. Tyi joytyälel tyejklum, mi yälob cha'añ mach p'ätyälik jiñi Kan Kitam tyi yäläyob cha'añ jiñäch tyi imul tsa' chämi jiñi Maasal.

Che' tyi yoralel tsãñal tsãñpak'añ mi iñumel tyi tyejklum che' mi ichajpañ ye'tyel lakpi'älob, mi ibäk'ñañob bajche' mi ityilel juñtyikil xujch'. Kan Kitam tsa' ik'ele cha'añ mi imejlel ipäs ip'ätyälel, ya'i tsa' ipäyã tyilel iwiñikob cha'añ mi icha'leñ jiñi letyoy, cha'añku iliyi kojach tsa' mejli ikotyañ jiñi ityejklum, mach iwentajik mi tsa' mich'aj jiñi

Ix Tzutz Nic.

Che' bajche' tsa' icha'lej letyoj wajali, Kan Kitam tsa' ityempa ka'bäl soltarujob ch'ityoñ wiñikob chumulobä tyi tyi' tyi' ityejklum Mutul, mach lajalik yik'oty jiñi ch'ityoñ soltarujob bajche' tsa' ik'aña tyi letyoj wajali jiñi Nacom Balam. Ili wäleyi, jiñi tyak'iñ tsa' k'äjñi tyi mäjñel ibujkob jiñi soltarujob bombilbä pächijbä melbil, che' ja'el, tsa' ak'eñtyiyob ts'ukulbä iñi' xajlelbä imachity. Ipislel jiñi yumäl jñäch pächälel matye' chityam, ibäk'el ijol ili bätye'el mi ik'äjñel tyi ñejtyil joläl, ixku jiñi itsel yäch'älañ tyi itsutsel chäkmuty.

Säklemañ k'äk'al bajlum k'iñ, ju'layob tyi soñ jiñi lakpi'älob yik'oty jiñi xchoñoñelob ya' tyi bij, añob iyejtyal ch'älbilbä tyi yejtyal tsutsel imuty Mutul, tsa' ilich' ye'eyob letsel tyi chañ, yik'oty jiñi jaybichambä ñi xajlel machity, lajalbä bajche' woli ijek'ob ik'. Mi iwusob xulubtyak wakax yik'oty ijats'ob buxtye' ik'äyob ch'ujulty'añ cha'añ tyejklum, ixku jiñi Kan Kitam tsa' letsi tyi buchlibäl cha'añ mi ich'uyob ñumel tyi ity'ejl jiñi lakpi'älob ya' tyi Mutul.

Tyi ipaty yumäl ya' tyilel Nacom Balam, soltarujob ñukobä ye'tyel ik'el, ikotyañ jiñi yumäl, pächijobä ibujk ja'el yik'oty ch'älbilobä tyi tsutsel ts'itya'jachbä bajche' jiñi iyum tyi e'tyel. Tsa' kaji iñuk' juñts'ijty k'ujts che' jiñi tsa' kaji ñumel ipejkañ tyi jujuñtyikil jiñi lakpi'älob wolibä ijats'beñob ik'äb tyi ityojlel. Ya' tyi ipaty ya'añ jiñi

Tseek' Peek' yik'oty jiñi soltarujob, tyijikñayob ipusik'al tyi jujuñtyikil yik'oty jiñi iyum Nacom.

Mulukña tsa' kajiyob tyi lok'el majlel ya' tyi tyejklum, ju'laj bajla tsa' kaji imelob majlel cha'añ mi yu'biñob jiñi Maasal ya'ix läk'tyäyel tyilel jiñi xtsänsa, ya'i mach yujilo'bix chuki tsa' kaji imel cha'añ jiñi bäk'ejñ. Che' jiñi, tsa' kajiyob tyi sajtyel ya' tyi tye'el jiñi soltarujob, baki jiñi Ix Tzutz Nic, tsa' imoch'o yal ik'äb cha'añ imich'ajel ipusik'al, che' ja'el sutyukña mi imelbeñ ijol.

Jiñi tsijib yumäl tyi Maasal yik'oty jiñi lakpi'älob tsa' majli ityempañoob ibä tyi yok cholel ipijtyañoob tyi k'otyel jiñi Kan Kitam ya' tyi Maasal. Che' tsa' k'otiyob jiñi aňobä tyi wokol yik'oty, tsa' kaji ik'el tsa' pujkiyob jiñi soltarujob ya' tyi ye'bal wits, tsa' bujty'ij pejtyel jiñi mal tye'el ya' baki aňob. Tyi ikaj cha'añ mach yoñlelob ili soltarujob tsa' kaji tyi bäk'ejñ che' tsa' ik'ele yoñlelob jiñi yaňobä.

Jiñi cha'mujch' soltarujob, ma'añik tsa' kaji iñijkañoob ibä ya' tyi yäxñälel tye'el cha'añ mach mi ibo'äyelob tyi ik'uxel jiñi bajlum k'iñ, che' jiñi tsa' kaji tyi chojkel majlel jiñi aňobä ye'tyel tyi Nacom ipejkañ jiñi yambä juñmojty lakpi'älob cha'añ mi ichajpañoob jiñi wokol tyi ityojlel. Jiñi pañämil yowokña tyi k'uxel k'iñ, ixku jiñi lakpi'älob tyi Nacom tsa' puliyob majlel yok ik'äb tyi k'uxel jiñi k'iñ, ya' baki aňob jiñi yambä juñmujch' xletyojob. Che' tsa' ichajpayob jiñi wokol tyoj tsa' lok'ij

ijak'bal, ixku jiñi maasal tsa' yälä cha'añ mach yomik mi ip'olob wokol yik'oty jiñi Mutul.

Jiñi Nacom tsa'ix sujtyi jiñi isoltarujob, ya' tyi bij tsa' kajiyob tyi oñel majlel lajal bajche' woliyob tyi letyoy majlel, jiñi yoñelob tsa' ich'uyu letsel jiñi ik' ya' tyi jo'ñal tye'el tyi Maasal. Jiñi Kan Kitam, tsa' kaji tyi a'leya ya' tyi ibuchlib, tsa' kaji isubeñ jiñi Nacom Balam its'ej majlel ibä, ixku jiñi Tzeek' Peek' tsa' kaji isub its'ejob majlel ibä tyi iñoj. Tyi isu'bu tyi jajts'el majlel jiñi chikix yik'oty wustyäl xulub wakax, ibantera jiñi Mutul welekña majlel cha'añ jiñi ik' ya' tyi bij. Tyijikña ipusik'al woli yu'biñ jiñi yumäl, ixku ja'el jiñi iwiñikob tsa' ñajäyiyob tyi ipusik'al jiñi bäk'ejñ. Tyi ikaj tyijikñäyel tsa' kajiyob tyi ajñel majlel ya' baki añob isoltarujob jiñi Maasal, tsa' ityop'oyob majlel jiñi xajlel ya' tyi bij, lajal bajche' woliyob tyi letyoy, tsa' mich'ayob tyi ityojlel ipi'älob, tyi ixityi chokotyakob ibä tyi lum cha'añ imich'ajel.

Tyi ikaj ma'añik woli itsolob ibä, Kan Kitam tsa' ipäyä majlel jiñi ipi'äl tyi e'tyel, ik'el jiñi letyoy tyi Maasal. Ma'añik tsa' ikäyä ik'el jiñi yumäl tyi Maasal, ixku jiñi Ipi'äl tyi e'tyel yumäl woli ijek'ob ibä tyi machity, welekña jiñi bantera cha'añ yik'ijlel xletyoyob, che' jiñi tsa' lajmi jiñi letyoy tyi Maasal.

Jiñi ik' mi ich'uy majlel yoñel jiñi lakpi'älob ya' tyi Maasal, lajal bajche' mäjli majlel icha'añob jiñi letyoy mi yu'biñob, Kan Kitam tsa' kaji iweñ chajpañ bajche' mi yochel ichuk jiñi yumäl tyi

Maasal, ora tyi imälä jiñi letyoj. Nacom Balam tsa' kaji ik'el jiñi xletyojob añobä tyi xiñläpääl tsa'ix ñajty ayob majlel, pe añob tyi wokol. Tsa' yälä majlel ikotyañ jiñi yumäl, pe ma'añik tsa' mejli kome su'bebil cha'añ che' yom mi imel majlel ja'el bajche' woli imelob tyilel jiñi añobä tyi its'ej.

Kan Kitam tsa' ñumi majlel, ya' baki tsolokña tyilel jiñi xletyojob icha'añ Maasal, ya'i tsa' mäkyañtyi majlel ya' tyi bij. Che' ñajtyix añ majlel, jiñi Nacom Balam, tyi ik'ele jiñi Nacom Balam ma'añix chãñ tsikil ya' tyi bij, bä'bäjk'eñix abi iwuty woli ik'el. Jiñi yumäl tsa' abi imujku ibä tyi ityojlel jiñi xletyojob, baki jiñi joñtyolobä lakpi'älob tsa' mäkyañtyiyob ya' tyi bij, che' jiñi tsa' abi tsejpi ju'bel tyi lum jiñi buchli'bäl.

Che' tsa' sajtyi jiñi yumäl, jiñi Nacom Balam tsa' ich'amä tyi ik'äb jiñi isoltarujob Mutul, che' tsa' ujtyi jiñi letyoj tsa' ichoko sujtyel tyi yotyoty jiñi lakpi'älob tsa'tyobjä kolyob. Tsa' kaji tyi uk'el jiñi lakpi'älob che' tsa' sajtyi jiñi yumäl tyi Mutul. Ya'i jiñi Nacom Balam, tsa' kaji isubeñ jiñi soltarujob cha'añ mi tsolob ibä, che' p'ulukñayob ya' baki añob, tsa' ityomoyob ijuloñi'b jiñi yañobä xletyoj, cha'añ mi ilotybeñob majlel ich'ujlel jiñi Kan Kitam tyi ilumal. Jiñi p'ätyälo'bä xletyojob icha'añ Mutul, tsa' puts'iyob lok'el ya' baki tsa' ujtyi jiñi letyoj, ya' tyi bij tsa' jujliyob tyi xajlel, p'ajliyob, bajbeñtyiyob, ajñesañtyiyob sujtyel tyi ts'i', tyi ityojlel jiñi lakpi'älob ya' baki woli yujtyel

jiñi wokol.

Jiñi x-ixikob tyi Mutul, tsa' yu'biyob cha'añ tsa' tsãñañtyiyob jiñi ilumal, xuk'ul ipusik'al tsa' kaji ipijtyañob tyi k'otyel jiñi ich'ujlelob ilumal ya' tyi ipasib k'iñ, wosiñayob ichuyib ijabob ik' cha'añ bã'k'ejñ, che' jiñi tsa' kaji icha' chajpañob ibã cha'añ jiñi yambã letyoy mi kajel yujtyel. Jiñi soltarujob ñajtyi tsikil wa'akñayob tyilel ya' tyi Sacbe', baki jiñi x-ixikob tyi Mutul tsa' ichukuyob majlel ajñel yik'oty yalo'bil ityaj tyilel jiñi iñoxi'al, we'ekña tsa' kajiyob tyi uk'el ya' tyi bij, che' tsa' kaji ik'el jiñi xsajtyelob. Lamtyal jiñi x-ixikob ma'añik tsikil jiñi iñoxi'al, che' jiñi tsa' kajiyob tyi uk'el yik'oty ik'ajtyiñob baki tsa' kãle jiñi iñoxi'al.

Jiñi ich'ujlel Kan Kitam tsa' kujchi k'otyel tyi tsãtsbã buchlib, che' tsa' ik'ele jiñi Ix Tzutz Nic we'ekña tsa' ichuku majlel ajñel ityaj tyilel jiñi ch'ujlelãl.

Jiñi lakpi'ãlob tyi Mutul tsa' ñajch'iyob tyi ty'añ, tsa' kaji ik'elob yoñlel tsa' k'otyik'el ikãñayobã jiñi Kan yik'oty bajche' tsa' tsãñañtyi jiñi iyum. Baki jiñi Nacom Balam tyulu iwuty ik'el pejtyel jiñi lakpi'ãlob, woli isãklañ bajche' yom mi ityaj jiñi ip'ãtyãlel ya' tyi xajlel baki buchul, Chak Tóok Íich'ak II, we'ekña yuk'tyañ jiñi ityaty yik'oty jiñi Mutul.

Tyi jumuk', juñkojty ty'ul tsa' kaji iyãk' tyempajbã cha'añ mi iwa'chokoñob jiñi yambã tsijib yumãl ya' tyi Mutul. Ya' tyi yotyoty yumãl

tsa' kaji yu'biñob cha'añ yom mi iwa'chokoñob juñtyikil yumäl weñ p'ätyälbä cha'añ mach mi ibäk'ñañ jiñi lakpi'älob woliyobä tyi ch'äkoñel ya' tyi ipasib k'iñ. Che' woli tyi xämbal tyi bij jiñi Nacom, tsa' kaji yu'biñ ju'ukña woli ipäyob tyilel jiñi Kaloomte Balam (Kolem bajlum yumäl), tyi ipejtyel iliyobi mi ip'isob tyi ñuk yik'oty bajche' mi iñusañ k'iñ jiñi bajlum. Ix T'u'ul tyijikña ipusik'al tsa' kaji yu'biñ, che' tsa' kaji ik'el jiñi iñoxi'al woli tyi tse'ñal, tsa' ñajäyi icha'añ mi ch'aj jiñi wiñik, pe weñ woli abi imulañ ipi'leñ, tyi weñ jal ayob tyi ty'añ jiñi ik'ajel yik'oty k'uñtye' tyi ijapäyob jiñi ikajpe' yik'oty jiñi iñoxi'al Tseek' Peek', iliyi tsa' abi majli ipejkañ jiñi Chilam cha'añ mi ik'ajtyiñ chuki yom melol.

Che' tyi yujtyi'bal jiñi Nacom tsa' päjyi tyi ityojlel añobä ye'tyel cha'añ mi ik'ejlel mi tsa' mejli tyi ochel tyi tsijib yumäl ya' tyi tyejklum, weñ tsa' yila che' tsa' päjyi ya' tyi tyempajbä, ma'añik iwokolil mi imejlel imel jiñi e'tyel. Che' jiñi tsa'ix tyejchi isäklañob jiñi tsijib yumäl, ka'bäl jiñi x-e'tyelob tsa' kaji yälob cha'añ cha'bij ujxijtyoj mi iyajkañob jiñi yumäl, lamtyal jiñi x-e'tyelob tsa' kaji yälob cha'añ jiñäch yom mi yochel tyi yumäl jiñi Nacom Balam, ya'i jiñi Ix Tzutz Nic, tsa' kaji tyi uts'ajaxbä ty'añ tyi ityojlel iweñlel tyejklum yik'oty imelbal. Jiñi ity'añ weñ ñuk ik'äjñi'bal, ch'ujul tyi u'biñtyel, tyoj isujmlel jiñi ity'añ, jiñmeku cha'añ tsa' ch'äjmä tyi ñuk tyi ityojlel jiñi

añobä ye'tyel ya' tyi tyejklum. Tyi jujuñtyikil tsa' kaji yälob cha'añ jiñäch yom mi ityaj iyumäñtyel jiñi Cha' Tóok Íich'ak II ya' tyi Mutul. Tyi yujtyi'bal tsa' ña'tyãñtyi jiñi Nacom Balam.

Jiñi T'u'ul mach yujilik mi mach yomobik cha'añ mi imel iyumäñtyel jiñi iñoxi'al. Che' tyi ik'elbe iwuty jiñi iñoxi'al tsa' yu'bij ich'ijiyemlel ipusik'al. Jiñi pok' weñ kãñtyä'bilbä icha'añ tsa'bä iweñ k'ele tyi ñuk tsa' tyojp'ij tyi bojtye'lel otyoty. Jiñi bälñäk'al tsa'bä ichajpa'bej ik'ux jiñi iñoxi'al tsa' bejk'ij tyi lum. Jiñi ikuktyal tsa' tsãña, tsa' kaji yu'biñ ibä woli tyi uk'el tyi jumpaty, pe tyi imalil tsa' kaji isäklañ ikotyãñtyel tyi iña'tyi'bal, mi tsa' sajtyi ikuktyal, ma'añik iwokolil tyi yälä.

9.3.0.0.0 (Wukp'ej ichak'al tsik tyi enero tyi ja'bil 495) k'iñijel cha'añ iyuxtyiklelixbä Katun

Ya' tyi tyejklum icha'añ Mutul mi ichajpañtyel k'iñijel cha'añ jiñi tsijib yumäl, Chak Tóok Íich'ak II, tyi kajñi tyi ityojlel lakpi'älob che' bajche' weñ ambä iña'tyi'bal, yik'oty weñ uts mi imel ibä. Ili ch'ityoñ yumäl mi imulañ imel tsijib koleñ otyotyak, mi ipäy tyilel lakpi'älob tyi lumal cha'añ imel ka'bäl ch'ujul otyoty, che' ja'el mi iweñ tyoj-esañ jiñi ñuktyakbä ik'äjñi'bal icha'añob ya' tyi tyejklum yik'oty iweñ kãñtyañob jiñi bij baki mi iñumelob majlel yik'oty jiñi ichoñoñel, yik'oty bajche' mi ichajpañob iweñlel yumãñtyel. Che' ja'el muk' abi iweñ melob k'iñijeltyak baki mi iweñ k'otyelob yañtyakobä xchoñoñelob tyilemobä tyi yambä tyejklum, che' ja'el muk' abi ipäy tyilel xk'iñijelob ñumel tyi ch'ujul otyoty muk'bä ich'amob tyilel ka'bäl majtyañäl.

Jiñi koleñ k'iñijel cha'añ iyuxtyiklelixbä Katun tyi yälä chajpañtyik tyi wukp'ej ichak'al tsik tyi enero jiñi ja'bil 495 (9.3.0.0.0). Mutul weñ ity'ojoljax mi ichajpañ k'iñijel ya' tyi koleñ ch'ujul otyoty, che' wolityoj tyi chajpañtyel jiñi k'iñijel mi icha'leñtyel soñ yik'oty ik'ajtyiñtyel weñlel tyejklum yik'oty ikuxtyälelob, che' ja'el mi ipujkel weñ sumukbä bälñäk'al. Jiñi bij ch'ijw bu'ty'ul tyi ityojlel xk'iñijelob ñumel tyi ch'ujul otyoty wolibä isäklañob iweñlel ikuxtyälel, yik'oty tyi ityojlel

xchoñoñelob wolibä isäklañob iweñlel chumtyäl. Tsa' lujp'ajyob tyi xämbal cha'añ ñajty tsa' tyiliyob, jiñi imajchilob mi imajlel ik'ajtyiñob ijumuk' k'aj iyoj ya' baki añob kämobilobä icha'añ ya' tyi tyejklum. Ixku jiñi wiñikobä mi ibuchtyälob tyi tyi' otyoty itsiktyesañob chukityak woli yujtyel ila tyi pañamil, che' ja'el jiñi x-ixikob mi icha'leñob ñumel u'yaj ty'añ ja'el yik'oty jiñi yañobä x-ixikob ya' tyi tyejklum, alo'bob ja'el mi icha'leñob alas tyi paty otyotyak.

Jajaya mi ichajpañtyel ili k'iñijel, lakpi'älob mi ich'amob majlel iwuty yixim tyi pañtye' ya' tyi ch'ujul otyoty baki p'isbil tyi ñuk chu'bä-añtyak ya' tyi tyejklum cha'añ mi ik'ajtyiñob tyi p'ojlel jiñi ipäk'bäleltyak tyi lum. Ya' tyi choñoñi'bäl mi ik'exbeñtyakob ibä jiñi kākāw, ats'am, cha'b icha'añobä jiñi xchoñoñelob tyi Yucatan, lajal che' bajche' jiñi lemlatyakbä ik'äk'al xajlel, jaybichambä ñi' xajlel lok'embä tyi ichañlel wits.

X-ixikob mi imañob ityāñäm ch'äjlemyakbä cha'añ mi ik'añob tyi joch' pisil yik'oty imañob ch'ejew, uk'um, p'ejty, tsima cha'añ mi ik'añob tyi kusiña. Jiñi alo'bob mi imämbeñtyelob yäsiñ wusbityakbä yujil ty'añ, u'k'umtyak melbilbä tyi yejtyal bättye'eltyak, che' jiñi mi ityejchel ijelbañob ñumel tyi bij. Jiñi xchoñoñelob mi ichoñob bälñäk'al yik'oty yichil, ts'ijm tsajbä tyi cha'b, uchuñtye' yik'oty ch'ujm tsajbä tyi cha'b. Jiñi lakpi'älob mi imañob ichu'bä-añ yik'oty bäl-iñäk',

ya'i tsa' letsij jiñi xpäsbäjälob tyi pañtye' cha'añ
mi isu'bob bajche' añ iñusajk'iñ jiñi Nacom Balam
yik'oty jiñi Chak Tóok Íich'ak II, cha'añ iliyi tsa'
kajiyob tyi tse'ñal jiñi lakpi'älob.

Jiñi lukum tyal ik'ux jiñi Mutul,
¿Chuki mi kajel lakmel?
¡Uj baki tyilel jiñi kolem Nacom Balam!
Jiñi lukum yom iyäsañ jiñi jachaj.

Jiñi Chilam tsa' yälä mi yochel tyi yumäl,
Pe ixku jiñi Nacom tyi ipijtyaj,
Chak took ichaak jiñäch tsabä ity'umu majlel
Ik'ix tsa' k'otyji jiñi Nacom Balam.

Jiñäch yom imel iyumäñtyel tyi Mutul,
Yom mi ipäk' ik'aba' tyi xajlel
Yom mi ik'el ibä tyi ñuk bajche' chumul
Che' ja'el yom weñ uts mi icha'leñ ty'añ.

Ibajñal chumul tyi yotyoty jiñi Ix Ch'upul
T'u'ul,
Tyi ik'äb ma'añik imajchilal,
Mi tsa' mich'aj yik'oty jiñi ek'tyak,
¿Jiñäch muk'bä kajel yu'biñ wokol tyi
yujtyi'bal?

Pejtyel ijol jiñi tyak'iñ tsa'bä tyajli tyi
choñoñi'bäl tyi ityojlel jiñi wiñikob jiñi säk'ajel, tyi

kaji yäsiñob tyi pelota cha'añ mi imälbeñob yambä ijol jiñi tyak'iñ. Tyi chajpañtyi jujuñya alas jiñi jujump'ej ik'ajel che' yoralel jiñi k'iñijel, tyi jujuñya mi icha'leñtyel jiñi alas, mi ik'otyel ka'bäl lakpi'älob ik'el jiñi x-alas, jiñtyoj abi mi ibujty'el jiñi poj b otyoty k'ejli'bäl, bäk'ejñtyikix abi mi ixujlel tyi yalel jiñi lakpi'älob jiñi buchli'bäl.

Che' tyi yujtyi'bal jiñi alas, mi ipäjyelob k'otyel ik'el jiñi x-e'tyelob tsätsobä ye'tyel, muk'bä ibuchtyälob baki k'ajpañ tsikil jiñi x-alasob, ijuñtyiklel iliyi ya'añ jiñi yumäl cha'añ Rio Azul yik'oty jiñi xch'okbä ibuts, muk'bä isu'beñtyel tyi Ix Chak Mo' (Ujrech' ixik). Che' ju'laj kajel tyi wustyäl jiñi xulu'b wakax ya' baki tyempa'bilob, jiñi Chak Tóok Íich'ak II, tsa' kaji ik'elob wa'akña kajel ipäs ibä yik'oty (Käjchil) melbilbä tyi tye', tyep'bil icha'abeñ jiñi ichu', päl yok ibujk tyi pächälel me'. Jiñi lakpi'älob mi yotyañob. Baki jiñi, Nacom Balam tsa' kaji ik'elob tsolokña tyilel yik'oty juñmojty x-alasob, bänkämäl icha'añ ik'ujts, baki jiñi lakpi'älob tsa' kaji yotyañob che' bajche' ñukbä jiñi yumäl. Che' tsa' kaji ik'el jiñi ty'ojolbä xch'ok jiñi Nacom, tyijikña ipusik'al tsa' kaji yu'biñ.

Jiñi yumäl cha'añ Rio Azul tsa' iwox chuku kälel jiñi pelota ya' tyi ipaty jiñi mäjkil x-alasob, che' jiñi tyi iwox choko majlel ya' baki woliyob tyi alas. Tyi ityojlel jiñi jujuñtyikil x-alasob tsa' kaji ijats'ob jiñi pelota ya' tyi (käjchil) melbilbä tyi tye',

tyi ijats'ätyakob majlel ya' tyi ijoytyälel yäsiñtyi'b
alasäl.

Chak Tóok Íich'ak II, tsa' loñ kaji tyi wersa
imälbeñ alas jiñi Nacom Balam, pe ma'añik tsa'
mejli tyi ikaj ñumeñ weñ p'i'b ijol jiñi Nacom. Jiñ
meku cha'añ, jiñi Chak Tóok Ichaak II, ma'añik tsa'
mejli ijats' jiñi alasäl che' ya' tyilel tyi ityojlel, che'
tyi ik'ele jiñi Nacom Balam tsa' ijats'ä ñajtyäl
majlel jiñi alasäl tyi ipaty jiñi yotylel alasäl, che'
meku tsa' mäjli icha'añ alas jiñi Nacom bajche'
iliyi. Lakpi'älob tsa'bä imäläyob ili alas, tsa'
kajiyob tyi oñel cha'añ ityijikñäyel ipusik'al, ixku
jiñi machbä añik tsa' imäläyob jiñi alas, tsa'ix
ch'ojyiyob sujtyel tyi ibuchlib. Cha'añ iliyi,
ma'añik tsa' k'extyäyi ipusik'al jiñi Ix Chak Mó.

Ya' tyi yotylel yumäl, jiñi ñukobä ye'tyel
tsa' kaji ityempañoob ibä cha'añ mi ichajpañob
ichoñoñel yik'oty jiñi x-e'tyelob icha'añ. Che' tsa'
kaji tyi ty'añ jiñi yumäl cha'añ Rio Azul, tsa' kaji
isu'beñ jiñi wiñikob tyi Mutul cha'añ mi ichajpañob
bajche' mi iñujpuñel jiñi Nacom yik'oty jiñi xch'ok
Ix Chak Mó cha'añ muk'ix imuch'ob ibä jiñi
lakpi'älob tyi tyejklum tyi Rio Azul. Baki jiñi Ix
Tzutz Nic, tsa'ix ichajpaj yik'oty jiñi yumäl bajche'
mi ikajelob tyi ñujpuñel jiñi Chak Tóok Íich'ak II
yik'oty jiñi Ix Chak Mó, pe iliyi mach abi weñik
tsa' lok'ij ijak'bal.

9.3.9.13.5 (Septiembre 1, 504) Ix Chak Mó, ñaxambä xch'ok yumäl, tsa' ikosa tyi pañämil jiñi Ix Kin. 508, Wak Chan K'awil, tyi yila pañämil tyi ityojlel yambä ixik. Yumäl Ix K'ab.

Ix Chak Mó, tsa' ñujpuñi yik'oty jiñi Tok Ichaak II, ya'i tyi ikosa juñtyikil ñaxambä xch'okbä ibuts, Ix Kin (Ixik xñopty'añ), che' tyi chap'ej tsik tyi septiembre 1 504. Che' tsa' ñumi chap'ej uxp'ej ja'b, tsa' ñujpuñi yambä ñukbä ye'tyel baki tyi yäk'äj icha'tyiklel ixik yumäl tyi Mutul, Ix K'ab (Ixik k'äb), baki tyi ora tsa' ikosa jiñi Wak Chan K'awil (tsa' iweñ k'ele tyi ñuk jiñi [Lakyum] Kawiil), jiñi ñaxambä ch'ityoñbä ibuts jiñi yumäl. Ma'añik chuki tyi yälä jiñi ñaxambä yijñam jiñi yumäl ya' tyi Mutul, Ix Chak Mó, ma'añik tyi kaji imel ipusik'al cha'añ iliyi, tyijikña tsa' yu'bij che' tyi ikosa iyalo'bil jiñi yambä ixik yumäl, kome jiñi alob jiñächme abi mi iyochel ityajbeñ iye'tyel jiñi ityaty. Ix Kin, añix abi chämp'ej ja'b ikolel yik'oty jiñi yijts'iñ, baki jiñi Ix kin pejtyel abi ora mi icha'leñ alas yik'oty jiñi yijts'iñ ya' tyi yotyoty, tyijikña abi ipusik'alob jiñi ña'alob che' mi ik'elob jiñi Ix Kin mi ipi'leñ tyi alas jiñi yalä erañ Wak Chan Kawil, iliyi ba'ikjach abi mi imajlelob tyi alas ñumel.

Ix Kin yik'oty jiñi yijts'iñ muk' abi iñumelob tyi paxyal ya' tyi tyejklum cha'añ mi ip'äty-añ jiñi ibäkel. Pejtyel jiñi lakpi'alob muk'bä ityaj tyi bij

muk' abi iweñ k'uxbiñob. Muk' abi imajlel ik'elob chuki mi ichojñeltyak ya' tyi choñoñi'bäl, ya'i muk' abi ilaj mulañob chukityak woli tyi chojñel, baki jiñi xchoñoñelob mi yäk'eñ sumuktyakbä yik'oty wojsiktyikbä jiñi bälñäk'äl. Tyi jump'ej k'iñ jiñi Ix Kin tsa' abi ipäyā majlel jiñi yijts'iñ tyi wits ñajtybä añ ya' tyi tyejklum. Ya'i jiñi alä xch'ok tsa' abi k'otyti ityajob jiñi jump'ej alä ch'eñ, baki tsa' kaji iyojch'oñ jiñi imal. Che' tsa' kaji ik'el ya' tyi mal jiñi ch'eñ, ya' abi much'ul alä bajlumtyak weñ ty'ojoljaxbä its'ijbaltyak. Che' woli ik'elob tsa' kaji itse'tyañob jiñi alä bajlum, che' tsa' ujtyi ik'elob tsa' sujtyiyob.

Che' ñajtyix añob majlel, jiñi Ix Kin, tsa' kaji ityuk' majlel ñichtye' ya' tyi bij, ya'i tsa' kaji ibuchchokoñ tyi ye'bal yäxñäjlel koleñ tye' jiñi yijts'iñ, che' tsa' kaji tyi sujtyel majlel ya' baki buchul jiñi yijts'iñ, ya' kotyokña majlel koleñ bajlum ya' baki buchul jiñi aläl, kotyoy tyi ity'ejl jiñi ty'ojoljaxbä aläl, joyokña jiñi bajlum tyi ity'ejl jiñi aläl.

Jiñi bajlum yom ik'ux jiñi aläl, ya'i jiñi alä xch'ok tsa' ich'ämā juñts'ijty tye' cha'añ mi ibajbeñ jiñi bajlum, pe che' jiñi tyuxu iwuty ik'el jiñi bajlum, che' jiñi tsa' lājchi tyi ik'ejlab jiñi aläl, ya'i tsa' bajbeñtyi tyi ijol jiñi bajlum. Baki jiñi bajlum tsa' puts'ij majlel ya' tyi ity'ejl jiñi aläl, ya' meku ya'i, jiñi Ix Kiñ tsa' kaji imek' jiñi yijts'iñ, che' tsa' kajiyob tyi puts'el majlel ya' tyi bij tsa'

k'otyí ityaj juñtyikil xp'ol muty, che' jiñi tsa' päjyi majlel tyi otyoty cha'añ mi ipojkel yik'oty ipixtyäl tyi pisil tyañäm ya' baki tsa' läjchi tyi bajlum jiñi aläl. Che' tsa' k'otyí ya' tyi yotylel yumäl, jiñi Ix Kin tsa' ñuk-aj imelbal.

510? Sajtyi Chak Tóok Íich'ak II (Chämp'ej ichak'al)

Chak Tóok Íich'ak II, mi iwajleñ jiñi Nacom Balam jajaya mi ityempañoob ibä, jiñi yumäl ma'añik tyi ip'isi tyi ñuk che' bajche' woli yujtyel jiñi Nacom, yujil cha'añ jiñi iyum soltaru ñoxix añix lujump'ej iyuxk'al ija'bilel. Jin cha'añ, che' bajche' woli isu'beñtyel iliyi tsa' ch'äjmi tyi ñuk, baki jiñi lakpi'älob tsa' majli ik'ajtyiñ ikotyäñtyel tyi ityojlel ili ñox yumäl tyi Maasal.

Jiñi Nacom tsa' kaji isu'beñ jiñi yumäl cha'añ mi yäk' jump'ej letyoj cha'añ mach mi ityaj wokol jiñi tyejklum, tsa' kaji yäl cha'añ tyi ak'lel mi kajel iyäk' jiñi letyoj, lajal che' bajche' tsa' imele wajali jiñi lujump'ej ichak'al ija'bilel, tyi ili letyoj tsa' mäjli icha'añ. Jiñi ch'ityoñ yumäl tsa' kaji ichajpañ ibä che' bajche' tsa' isu'bej jiñi yumäl.

Jiñi ak'lel che' woli jiñi letyoj, jiñi Ix Tzutz Nic, Ix Chak Mó, Ix K'ab tsa' imuch'uyob ibä yik'oty jiñi Ix Ch'upul T'u'ul cha'añ mi ikom kãñtyañoob ibä, ya'i tsa' kaji ipulob pom yik'oty ilok'ob ich'ich'el ichikiñ cha'añ mi yäk'eñoob ijap jiñi x-e'tyelob cha'añ mi imäl jiñi letyoj. Juñtyikil x-e'tyel icha'añ tsa' ochij ibuty' jiñi ja' ya' tyi mal. Ix Kin tsa' kaji imek' tyi wäyel jiñi Wak Chan K'awil. Jiñi ixikob tsa' kaji imuku alob bajche' tsa' k'oty tyi letyoj jiñi Chack Tok Ichaak II ya' tyi Maasal, tyi ik'ajtyi'beyob ibä jalaj mi yujtyel jiñi letyoj.

Jiñi ak'lel che' woli tyi bā'k'ejñ jiñi ixik yumäl mi kotyañob ibä. Mi woli tyi uk'el jiñi juñtyikil mi kajel ipejkä'beñ lakyum cha'añ mach mi icha'leñ bāk'ejñ. Jiñi x-ixikob tsa' kaji ijapo'b jiñi tsāñä ik' jiñi ak'lel cha'añ mi ijajmel pañāmil mi yu'biñob yik'oty cha'añ mach mi yochel jiñi iwäyelob, pe ya'i tyi wäyiyob cha'añ mach yujilob baki añ jiñi iñoxi'al, che' jiñi tsa' kaji imujkuñob ibä cha'añ mach mi ik'otyel itsāñsäñtyelob.

Tyi wi'il jiñi ik' yik'oty iju'ukñäyel tsa' k'otyjij ya' tyi ity'ejlob jiñi x-ixikob, ya'i tyi kaji imek'ob ibä cha'añ ityijikñäyel che' ya'ix k'otyel jiñi iñoxi'al ya' tyi yotyoty. Tyijikñä tsa' kaji yu'biñ jiñi Ix Ch'upul T'u'ul, che' tsa' kaji yu'bi'beñ ity'añ jiñi Nacom Balam ya' tyi iwuty yotyoty. Baki jiñi x-ixikob tsa' yotsayob ya' tyi mal, che' jiñi tsa' ichajpayob ibä tyi jiñi ty'añ muk'bä kajel iyäl jiñi Nacom.

Yom kajel tyi uk'el jiñi Nacom, tsa' kaji itsiktyesañ bajche' tsa' ujtyi jiñi tsāñsa. Jiñi yumäl tyi Maasal tsa' ikāñtyaj ibä che' tsa' yu'bij woli jiñi joñtyolil ya' tyi bij, ya'i jiñi Chak Tóok Íich'ak II, tsa' ochi ya' tyi mal yik'oty jiñi Nacom Balam. Ili yumälob tyi iñopoj ikotyañ jiñi lum, pe tyi ikaj mach p'ätyäl jiñi yambä juñtyikil, ma'añik tsa' mejli tyi kotyāñtyel jiñi lum. Nacom Balam tsa' k'otyjij ya' tyi otyoty, baki jiñi yumäl tsa' ipäyā ikotyañ, pe ma'añik tyi mejli ityaj baki añ jiñi yumäl tyi ikaj ik'yoch'añ jiñi mal. Jiñi iyum tyi

icha' k'ajtyi ikotyañtyel, ya'i tsa' kaji tyi kajkaj ochel majlel ya' tyi mal yik'oty jiñi imachity, jiñ meku che' jiñi tyi ityaja jiñi xtsaña, che' jiñi tsa' kaji ik'el jiñi Chak Tóok Íich'ak II, o'bol ibä tyi ik'uxel ilojwel jiñi ibik'. Ya'i jiñi Nacom tsa' kaji imek' jiñi iyum, tsa' kaji isu'beñ jiñi Nacom, mi tsa' sajtyi yom mi ikãntya'beñ jiñi yijñam yik'oty ikotyañ jiñi lakpi'älob ya' tyi Mutul.

Ix Tzutz Nic woli tyi uk'el tyi ikaj jiñi wokol tsa' su'beñtyiyob, tsa' kaji isu'beñob jiñi Nacom cha'añ yomix mi ikäy tyi ibajñelil jiñi x-ixikob ya' tyi yotyoty. Che' jiñi tsa' kaji imuku cha'leñob ty'añ. Tsa' kaji yälob cha'añ añob tyi wokol, kome jiñi iñoxi'al yik'oty jiñi yumäl Chak Tóok Íich'ak II mach chãñ ya'ix añob, kojach abi jiñi alä (Wak Chan K'awil) mi imejlel ityajbeñ iyumãntyel jiñi ityaty, pe añjaxyoj abi chap'ej ja'b ikolel. Nacom Balam, wajalix abi ikajel ichajpañ tyilel iyumãntyel yik'oty jiñi Nacom, jiñ meku cha'añ tyi kajñi tyi ityojlel jiñi lakpi'älob yik'oty tyi ityojlel jiñi soltarujob. Tyi yujtyi'bal tsa' abi yu'biyob jiñi loty yik'oty isujmllel jiñi wokol tyaltyobä, ya'i tsa' abi kaji iweñ chajpañob ibä cha'añ mach mi ityik'lãntyelob.

9.3.16.8.4 (Jump'ej ichak'al tsik tyi abril tyi ja'bil 511) Kaloomte Balam (Juñlujump'ej iyuxk'al?), tyi ñujpuñi yik'oty jiñi Ix Kin wäkp'ej ja'b, baki tyi ich'ambej iyumäñtyel jiñi yumäl tyi Mutul.

Lakpi'älob tyi Mutul tsa' kaji isu'bob tyi wa'chokoñtyel ik'exol jiñi yumäl. Ya'i jiñi Ix Chak Mó tsa' isu'bu tyi k'ajtyiñtyel iweñlel jiñi tyejklum, cha'añ tyi wi'il jiñi Wak Chan K'awil mi imel iyumäñtyel, pe ñaxañ mi kajel ikotyañ jiñi Ix K'ab, jiñtyoj che' mi ikolel jiñi alob mi imel iyumäñtyel. Jiñi lakpi'älob tsa' kaji yälob cha'añ tsa'ix yu'biyob ka'bäl wokol ya' tyi Mutul, tyi ikaj mach p'ätyäl jiñi yumälob tsa'ixbä majliyob, jiñ meku cha'añ ma'añik mi imejlel yochel tyi yumäl jiñi alob, la'imel ye'tyel jiñi ixik tyi Kan ambä tyi iwenta wäle. Baki jiñi Nacom Balam tsa' isube jiñi ixik yumäl bajche' yom melol jiñi yumäñtyel. Tyi yälä cha'añ ma'añik mi imejlel tyi yumäñtyel juñtyikil ixik bajche' jiñi Kaloomte (Ñukbä yumäl), jiñi yom mi iñujpuñel yik'oty jiñi Ix Chak Mó, bajche' ñukbä yumäl, mi isujtyel bajche' yumäl tyi Kaloomte, che' jiñi tyi iwa'choko jiñi imajañ buts Wak Chan K'awil imel iyumäñtyel. Ix Tzutz Nic tsa' yälä cha'añ mach mejlik, jiñi Nacom mach mejlik tyi ñujpuñel yik'oty juñtykil xiñola muk'äch imejlel tyi ochel tyi yumäl. Che' tsa' ik'ele woli ityik'läñtyel jiñi ixik, tyi yälä cha'añ mi imel

ye'tyel jiñi Nacom Balam, jiñtyoj mi ikolel jiñi Wak Chan K'awil mi yochel tyi iyumãñtyel.

Tyi ik'ajtyiñtyel iweñlel tyejklum mi isu'beñtyel lakpi'älob cha'añ mi ik'otyel ik'el ijk'al. Jiñi ñukobä ye'tyel tsa' mich'ayob cha'añ ma'añik tyi ch'äjmi tyi ty'añ che' bajche' tyi ik'ajtyi jiñi ixik yumäl, tyi yäläyob cha'añ mach mi imejlel jiñi tyempajbä. Che' jiñi tsa' imek'eyob ibä jiñi ixik yumälob cha'añ tsa'tyoj koliyob.

Che' tyi ak'lel chäk woxañ ek' tyi xämbal majlel tyi tyi ch'ok uw, tyi Jupiter yik'oty tyi Saturno. Ix k'ab tsa' ch'ojyi yäk'eñ ja' ijap jiñi yalo'bil, che' jiñi tyi ik'ele jochol jiñi yajñib ja', ya'i tsa' majli isäklañ jiñi x-e'tyel icha'añ, che' jiñi tsa' yajli ibek' tyi lum jiñi ja'. Tsa' kaji ik'el jochol jiñi paty yotyoty yumäl. Ma'añik xkãñtyaj tyejklum yik'oty xpaxyalob. Che' jiñi tselekña majlel isu'beñ tyi yotyoty jiñi Ix Chak Mó.

Jiñi x-ixikob tsa' majli isäklañ tyi ora jiñi yalo'bil cha'añ mi puts'elob lok'el ya' tyi yotyoty yumäl, ya'i tsa' kaji ik'el p'ulukña tyilel xk'iñijelob ñumel tyi ch'ujul otyoty. Tyi ichukuyob majlel ajñel tyi yotyoty iña' ipi'al Ix Tzutz Nic, tsa' kaji imujkuñob ibä yik'oty ñäjch'elob jiñi yalo'bil. Ya' tyi imoslib tyi' wuty otyoty Ix K'ab tyi ik'ele tyi ochi jiñi soltarujob yik'oty ijuloñi'b ya' tyi yotyoty tsa' lok'iyob che' tyi ik'ele ma'añik majki tsikil. Ya'i tyi ilaj chokoyob ibäl otyoty jiñi xtsãñsajob, baki jiñi x-ixikob tsa' puts'iyob lok'el yik'oty jiñi

yalo'bil ya' tyi yotyoty yumäl.

X-ixikob tsa' icha'leyob majlel ajñel ya' tyi bij che' tyi ak'lel, wo'laj majel tyi uk'el jiñi alälob, tsa' kaji yu'biñob buñlaj kajel tyi jajt's'el jiñi buxpok'tye' ya' tyi joytyälel tyejklum. Juñmojty soltarujob tyi ityaja tyi xujk' yujtyi'bal bij ya' tyi tyejklum. Jiñi ña'al Ix Tutz Nik tsa' kaji yäl cha'añ tsa'ix lujp'aj tyi xämbal mi kajel ityajtyäl, Ix Chak Mó tsa' isu'bej jiñi Ix K'ab cha'añ mach mi ikäy ibä jiñi ch'ityombä yalo'bil ya' tyi ipaty, che' tsa' ik'aj pañämil tsa' mejli ikotyañob ibä. Baki jiñi, Ix Chak Mó tsa' yäk'ej tyi iwenta iña' ipi'al jiñi xch'okbä yalo'bil, ya'i tyi ipäyä majlel baki añob xchoñoñel imujkuñob ibä. Tsa' ityaja juñlijk' tyäñäm pisil che' jiñi tsa' ichuku majlel ajñel ya' tyi bij che' tyi ik'ele ya' tyilel jiñi soltarujob.

Che' säkty'oxañ jiñi ek' tyi ak'lel, Ix Chak Mó tsa' ichuku majlel ajñel tyi tyejklum, tsa' letsij tyi chambä ejtyaläl yik'oty jiñi ichu'bä-añ. Jiñi bajlum k'iñ che' tyi säk'ajel woli ijats'ob ibä tyi pamchañ, che' jiñi tyi kaji ik'el ya'añob jiñi soltarujob ya' tyi iye'bal baki ty'uchul. Ya' añ tyi ikuktyal ejtyaläl, tsa' ochij tyi ch'ujul otyoty baki añob jiñi añobä ye'tyel cha'añ lakyum che' jiñi tyi ñokli ya' tyi ñokli'bäl tyi ora tyi ilok'oj ich'ich'el cha'añ mi yäk' tyi majtyañäl cha'añ jiñi sajtyemixbä iñoxi'al Chak Tóok Íich'ak II.

Che' woli tyi ch'ujulty'añ, xowokñaj tsa' mosli tyi k'ajk. Che' tyi its'eje ibä tsa' kaji ik'el ya'añ jiñi

Nacom Balam. Tsa' kaji yäl cha'añ jiñi Wak Chan K'awil tsa' puts'ij tyi tyejklum. Jiñi Nacom ma'añik tsa' isu'buj ibä mi tsa' puts'ij, tsa' kaji yäl jiñi Wak Chan K'awil ma'añik mi imejlel imel iyumäñtyel mi kuxultyoj. Yombäyi yom ñujpuñel yik'oty jiñi ixik yik'oty imel iyumäñtyel. Tyi yälä jiñi ixik cha'añ mach mi iñujpuñel yik'oty tyi ikaj tsa' ityik'la'bej jiñi iñoxi'al. Yujil ja'el cha'añ mach sajtyemik jiñi yumäl, mi yälob cha'añ tsa' tsäñsañtyi, jiñ meku cha'añ ma'añik mi imejlel tyi ña'tyänñtyel isujmlel jiñi ñusajk'iñ. Che' ja'el yujil cha'añ añ yambä ty'añ, jiñi Wak Chan K'awil mi iputs'el yik'oty ikotyañ ibä, che' jiñi Kaloomte Balam mi ityaj jiñi muk'bä imel iyumäñtyel ya' tyi Mutul, che' jiñi muk'ix isajtyel.

Ili Nacom ma'añik tyi ip'isi tyi ñuk jiñi ixik, che' woli yä'leñob ibä, tsa' kaji ibuts mek' majlel ityänñam jiñi ixik ya' tyi kejpuktyikbä xänñaji'bäl. Ya'i jiñi Nacom tyi kaji ixik'beñ iñujpuñel yik'oty jiñi ixik, pe tyi yälä muk'ix itsäñsañ ibä cha'añ mach mi ipäyob ibä. Che' jiñi tsa' kaji ich'äk, mi mach tsa' ñujpuñi yik'oty jiñi ixik mi kajel ipäybeñ jiñi yixik'al. Ya'i jiñi ixik tsa' kaji tyi p'ajoñel tyi imich'ajel, che' tsa' ñojpi tyi chujkel bä'bäjk'eñix iwuty tsa' ipäsä iñuklel ik'äjñi'bal. Jiñi ixik tsa' sajtyi majlel ya' tyi kejpuktyikbä chañlel bij, tsa' tyijp'ij ju'bel ya' tyi iye'bal baki woli ipasel lok'el bajlum k'iñ.

Nacom Balam tsa' k'ojtyi ityaj päk'äj chek'el

ibäk'tyal tyi ye'bal ejtyaläl jiñi Ix Chak Mó, tsa' kaji ip'aj che' tsa' kaji ik'el tyep'bil tyi pisil ikuktyal jiñi ixik, jiñijachbä k'ñ tsa' kaji isäkläñ jiñi alo'bob. Ix Tutz Nik ma'añix tsa' mejli tyi puts'el cha'añ ilujbel, tsa' tyajli woli imujkuñ ibä tyi jump'ej otyoty yik'oty jiñi Ix kin. Tsa' sajtyi tyi letyoy, ixku jiñi aläxch'ok tsa' päjyi majlel tyi ityoylel Nacom Balam yik'oty Tseek' Peek', baki jiñi soltarujob tsa' kajiyob tyi oñel cha'añ tsa' mäjli ich'añob jiñi letyoy.

Tyi jump'ej ichak'al abril tyi ja'bil 511 A.C. (Bolomp'ej. Uxp'ej.wäklujump'ej.Waxäkp'ej. Chämp'ej), junlujump'ej ija'bil ikolel, Nacom Balam, añix jop'ej ichak'al ja'b iñumel iletyojiñ jiñi Mutul, tsa' ñujpuñi yik'oty Ix Kin wäkp'ej ja'b, che' jiñi tsa' ochi tyi iyumäñtyel ya' tyi Mutul, ya'i tsa' kaji ik'ajtyi'beñ iyejtyal iñuklel jiñi Kaloomte Balam. Tsa' ipäsä ibä likjo'k'oj tyi ityajñ junts'ojk' uya'al weñ uts'ajtyaxbä yik'oty xoty jok'ol tyi ibik' jiñi chächäk uya'al lemlabä ik'äk'al ya' tyi ibik', iliyi jiñäch isujmel jiñi iyumäñtyel ya' tyi Mutul. Ya' tyi k'iñijel tsa' buchli tyi its'ej jiñi Ix Kin, ixku jiñi Tseek' Peek' tyi buchli tyi iñoj, läpäl icha'añ joch'bil pisil lemlajbä ik'äk'al bajche' säk kãñambä xajlel yik'oty ch'albil tyi jaybichañtyakä tsutsel muty. Ili ñox jiñäch muk'bä ich'am jiñi majtyañäl yik'oty weñlel cha'añ ñujpuñel, baki jiñi alä xch'ok ma'añik mi iñijkañ ibä cha'añ bäk'ejñ.

Jiñi ak'lel Kaloomte Balam yik'oty jiñi Tseek'

Peek' tsa' kajiyob tyi soñ, ijapo'b lembal yik'oty jiñi lakpi'älob, año'bä ye'tyel cha'añ lakyum yik'oty soltarujob, jiñi tyejklum tsa' sä'k'ajyob tyi soñ cha'añ tyi ityajayob jiñi itsijib yumäl, muk'bä kajel ip'äty-esañ majlel weñlel ya' tyi Mutul. Ya'i jiñi Ix Kin tsa' kaji ipäy majlel tyi wäyel jiñi iña' ya' tyi iwäyi'b. Ili ak'lel jiñi Ix Ch'upul T'u'ul, tsa' bajña ty'isñoli ya' tyi iwäyi'b, tsa' kaji yuk'tyañ jiñi iñoxi'al cha'añ mach chäñ k'otyix ya' tyi yotyoty, wäle ibajñalix mi kajel iwäyel ya' tyi yotyoty k'älä mi isajtyel, ma'añix iñoxi'al yik'oty jiñi yalo'bilob.

Ix K'ab tsa' ijip kuchu majlel tyi ityajñ jiñi Wak Chan K'awil, añjaxyobä chap'ej ija'bilel, tsa' majli tyi Sak bej tyi iju'bib k'iñ. Che' tyi säk'ajel tsa' ijocho jiñi ñaxambä ipislel tyi läpä jiñi joch'bilbä pisil cha'añ mach mi ikäjñel majki jiñi ixik. Ya' tyi bij tsa' ityo'p'oj jiñi yuya', jiñi ichu'bä-añtyak ñuktyakbä ik'äjñi'bal tsa' ik'exe tyi bäl-iñäk' yik'oty jiñi alo'b. Tsa' ñumiyob tyi Uaxactun tyi ichajp'ejlel k'iñ tsa' icha'leyob xämbal tsa' k'oty tyi Xultyun tyejklum baki tsa' koli jiñi Ix K'ab. Upakal Kinich tyi imuku otsaj tyi chumtyäl ya' tyi tyejklum, pe ya'i ma'añik tsa' mejli tyi lok'el tyi xämbal tyi pejtyel ora.

9.4.0.0.0 (Chämp'ej tsik tyi octubre tyi ja'b 514) mi imejlel ik'iñijelel jiñi ichämp'ejlel Katun. Mi ipästyäl uxp'ej ichak'al ñuktyakbä ik'äjñi'bal.

Che' maxtyoj añik ñumeñ ka'bäl yoralel iwa'chokoñtyel tyi iyumäñtyel jiñi Kaloomte Balam ya' tyi Mutul. Tsa' kaji tyi chajpañtyel ik'iñijelel jiñi ichämp'ejlel Katun, che' tyi chämp'ej octubre tyi ja'b 514 (9.4.0.0.0). Isujmlel ili k'iñijel jiñäch cha'añ mi ip'äty-añ iyumäñtyel jiñi Kaloomte Balam, ya'i tsa' kaji isu'b tyi ajk'el yejtyal iwuty jiñi Ix K'in yik'oty jiñi ityaty iña' ya' baki woli jiñi k'iñijel.

Jiñi k'iñijel tsa' k'otyij ik'el ka'bäl lakpi'älob, ch'oyolo'bä tyi kolek tyejklum ik'aba' Vasallos. Tyi ityojlel ili lakpi'älob ya'añ jiñi Ix K'in tsa' kaji ik'uxbiñob ibä yik'oty jiñi Ix Ek, ty'ojolbä xch'ok lajalbä ija'bilob, ch'oyol tyi alä tyejklum ik'aba' Waka' (Wäkp'ej ja', jiñi Peru') ya'bä ch'oyol tyi ijol ja' Rio San Pedro tyi iju'bib k'iñ. Ili tyejklum jiñäch baki mi ich'äñtyilel ja' jiñi yumäl, baki mi ik'otyel ikäjyel choñoñeläl icha'añ lakpi'älob ch'oyolo'bä tyi iju'bib k'iñ, che' mi ik'otyel tyi jukub jiñi kuchäl, jiñi lakpi'älob tyi yok mi ityejchel ikuchob majlel ya' tyi Mutul.

Jiñi alas pelota tyi yujtyi'bal k'iñijel mi yujtyel ichajpañtyel. Ix Kin yik'oty jiñi ikäñäbä ik'aba' Ix Ek, tsa' kajiyob tyi buchtyäl ik'el jiñi x-alas ya' baki buchulob jiñi lakpi'älob, ya'i tsa' kajiyob tyi

weñ tsajiñtyel jiñi xch'okob cha'añ weñ ty'ojolob yik'oty cha'añ ñukob iye'tyel. Che' tsa' kajiyob tyi k'otyel jiñi x-alasob ya' tyi alasi'bäl, jiñi cha'tyikil xch'ok tsa' kaji iayjkañob majki woli imulañob mi imäl jiñi alas, ya'i tyi ikotyayob jiñi Ch'Íich Mo'ol (Yejk'ach Muty). Ili alo'b weñ sejb tyi alas yik'oty weñ ty'ojoljax iwuty, che' bajche' iliyi jiñi xch'okob tsa' sojkiyob iña'tyi'bal imulañ jiñi ch'ityoñ, che' tsa' imälä alas jiñi ch'ityoñ tsa' sujtyiyob tyi yotyoty jiñi xch'ok.

520, Kaltuun Hix, tsa' ochij tyi iyumāñtyel bajche' jiñi yumäl Kan, ya'i tsa' käle tyi ityojlel jiñi Rio Azul yik'oty Maasal

Jiñi jop'ej Katun weñ tsa' kaji ichajpañ iyumāñtyel ya' tyi Mutul, che' tsa' ts'äkyäyi wäkp'ej ja'b imel iyumāñtyel, tyijikña ipusik'al tsa' kaji yu'biyob jiñi lakpi'älob cha'añ tyoj woli imel ye'tyel jiñi tsijib yumäl ik'aba' Kaloomte. Pe' ya'i tsa' kaji yu'biñob cha'añ tsa'ix sajtyi ibäk'tyal jiñi Yuknoom Cheen, ya'i jiñi Kan tsa' kaji tyi tyajtyäl melol majlel jiñi ye'tyel, tyi ityojlel jiñi Kaltuun Hix, tyi yälä cha'añ weñ mi kajel imel jiñi iyumāñtyel. Jiñijachbä ja'bil tsa' kaji ichil jiñi jol ja' Rio Azul tyejklum xiñoj petyelbä tyi pasib k'iñ tyi Maasal yik'oty tyi Xuliyun.

Waka chumtyäl tyi ity'ejl jiñi Mutul, ty'ulija' baki mi ikujchel majlel choñoñeläl tyi jukub k'äläl tyi iju'bib k'iñ, jiñi Rio Azul, añ tyi iwenta mi ik'el tyi majlel jiñi choñoñeläl, k'äläl ya' tyi Rio Hondo. Ya'i ili lakpi'älob tsa' kaji ik'ajtyiñob tyi k'elol tyi ora jiñi wokol cha'añ mi ich'ämob tyi iwenta jiñi tyejklum, ya'i tyi ik'elob ora tyi ichajpa wokol jiñi yumäl ik'aba' Kaloomte Balam. Pe jiñi tsijib yumäl tyi Mutul mach lajalix ip'ätyälel bajche' wajali, añix ora ma'añix mi ichäñ ch'ojoyel tyi wäyel cha'añ iñoxlel, kojach mi imejlel iyochel ik'el ya' tyi iwäyi'b jiñi Tseek' Peek'.

Tseek' Peek' tsa' kaji ik'ajtyi'beñ chukoch

mach woli tyi letyoj, tsa' yälä iliyo'bij cha'añ tsa' ityaj tyi bij jiñi Chilam, ili ñox jiñäch tsa'bä yälä cha'añ tyi jump'ejbä k'iñ mi yochel tyi yumäl, ya'i tsa' tsañaj ikuktyal tyi bä'k'ejñ. Wajali jiñi Chilam, tsa' ipejka yambä ambä iñaty'i'bal chuki mi kajel yujtyel, tsa' yälä mi tsa' tyajli jiñi muk'bä kajel imel iyumañtyel ya' tyi Mutul, jiñijächbä ora mi isajtyel ibäk'tyal. Tseek' Peek' tsa' iñopo ikotyañ jiñi yumäl, tsa' isu'bej cha'añ ma'añik mi imejlel iñujpuñel yik'oty jiñi Ix Kin, kome jiñi ixik ma'añik mi imejlel iyäk' tyi pañämil juñtyikil ibuts.

Kaloomte Balam mi isub bajche' mi kajel ityaj wokol jiñi Wak Chan K'awil, pe ya'i jiñi Tseek' Peek' ma'añik tsa' iñopbe ity'añ jiñi ñox Chilam. Mi yäl cha'añ ts'äkyäyem jiñi ñaxañ ty'añ, bajche' tyi yälä wajali jiñi Kaloomte Balam. Jiñi icha'sujtyel lotyjach ja'el che' bajche' mi yäl jiñi ñox. Pe jiñi yumäl ma'añik mi iñopbeñob jiñi ity'añ, mi yäl cha'añ jiñ tsa' ich'äkä tyi ikäyā jiñi yijñam Ix Ch'upul T'u'ul, ya'i tsa' ijop'be imul jiñi Tseek' Peek' cha'añ mi iputs'el jiñi yumäl. Ili yumäl yik'oty jiñi ipi'al tsa' yälel lok'el ya' baki mi iwäyel jiñi yambä yumäl, che' jiñi tsa' kaji tyi uk'el yik'oty tyi mich'añ, Tseek' Peek', tsa' ipäyā tyilel jiñi uxtyikil isoltarujob yabä añ tyi ity'ejl, juñtyikil jiñäch jiñi ch'ityoñ Ch'íich' Móol, che' jiñi, tsa' majli ipejkañob jiñi Chilam ya' baki woli ipejkañ lakyum. Che' tsa' k'otiyob ya' baki woli ipejkañ lakyum jiñi Chilam, tsa' kaji isu'beñob cha'añ woli

tyi ch'äkoñel jiñi ñox, che' jiñi tsa' yälä cha'añ mach woli tyi ch'äkoñel, jiñi ty'añ tsa'bä yälä jiñäch isujmlelbä mach lotyikjach, tyi iñajal tsa' su'beñtyei cha'añ mi kajel its'äkyäyel tyi jumpejbä k'iñ. Tseek' Peek' tsa' kaji isu'beñ jiñi ñox Chilam ilok' jiñi ch'äkoñel, che' ma'añik mi ijak' ilok', tsa' kaji ichukob lok'el ya' tyi ch'ujul otyoty, pe ili ñox ma'añik tsa' chujkiyob icha'añ tsäts tsa' yäk'äj ibä ya' baki mi ipejkäntyel lakyum tyi ch'ujul ty'añ.

Tsa' k'oty ka'bäl lakpi'al ik'el jiñi wokol, pe che' jiñi ma'añik tsa' icha'leyob bä'k'ejñ jiñi soltarujob tsa' ijek'eyob tyi machity jiñi ñox Chilam. Che' jiñi tsa' ñok yajli tyi lum jiñi ñox che' maxtyoj sajtyem ibäk'tyal, baki jiñi Tseek' Peek', tsa' iyutsij bajbe tyi jacha, che' jiñi tsa' ijochbej lok'el jiñi ich'äjilil ijol wosol bajal tsa' pujki tyi lum. Ili Nacom tsa' yälä cha'añ ili ñox mach chãñ kajix tyi ch'äkoñel, baki jiñi xtsäñsajob tsa' puts'ijyob lok'el ya' tyi ch'ujul otyoty. Che' tsa' sajtyi ibäk'tyal jiñi Chilam ma'añik tsa' lajmi ik'ajmäjel jiñi Kaloomte Balam. Mach yomik yomik lok'el ipäs ibä cha'añ kisiñ ya' tyi tyejklum, jiñ cha'añ iliyi mach weñik bajche' tsa' imele.

Tsa'ix ñumi lujump'ej ja'b tyi Mutul wäle weñ wokol añ, tsa' ju'bij ip'ätyälel jiñi Kaloomte Balam, iyumäntyel Kan, ixku jiñi Kaltuun Ix tsa' p'äty-aj iyumäntyel ya' tyi tyejklum. Mi yälob wäle jiñi Maasal tsa'ix abi icha' much'uoyob ibä tyi iyumäntyel jiñi Kan yik'oty yañtyakbä tyejklumob.

Xiñol k'iñijel cha'añ Katun (Bolomp'ej.Chämp'ej.Lujump'ej.0.0), Wak Chan K'awil, añix abi jo'lujump'ej ija'bilel ikolel, tsa' yu'bi'bej bajche' añ iñusaj k'iñ jiñi ichich, Ix Kin wälej añix bolonlujump'ej ija'bilel, tyi yu'bij cha'añ k'am jiñi yumäl yik'oty jiñi wokol tyi ityojlel jiñi Tseek' Peek'. Ix K'ab tsa' p'äty-aj jiñi ik'ajmäjel, che' ja'el jiñi Wak Chan K'awil ma'añik tsa' lajmi ik'ajmäjel. Tsa' su'beñtyi cha'añ jiñi Ix Kin, woli ijula'tyañ jiñi Ix Ek ya' tyi Waka (Six Waters, jiñi Peru') cha'añ mi ik'otyel ik'el jiñi k'iñijel tyi ityojlel Katún, tsa' yälä cha'añ mi kajel ik'otyel tyi alas pelota ya' tyi tyejklum. Che' tsa' läk'tyäyi k'otyel tyi ity'ejl jiñi ichich ma'añik tyi ikäñä yik'oty jiñi ipi'älob tyi alas tyi wi'il tsa' kaji ikäñ. Ya'i tsa' kaji yäl cha'añ chapalix mi kajel icha' k'otyel ya' tyi Mutul, kojach cha'añ jiñi ichich mi isu'beñ jiñi lakpi'älob kuxul ibäk'tyal jiñi wiñik, chajpa'bilix cha'añ mi imel iyumäntyel yik'oty ichil lok'el tyi wokol jiñi lakpi'älob tyi ik'äb jiñi Kaloomte Balam yik'oty jiñi ibuts Nacom. Ix Kin tsa' yälä cha'añ weñ p'ätyältyoj jiñi iñoxi'al, jiñi tyejklum tsa'bä iwa'choko ochel tyi ye'tyel ma'añik mi kajel its'aleñ.

Che' jiñi, Wak Chak Kawiil tsa' kaji isu'beñ cha'añ yom mi iputs'el majlel cha'añ mach mi ityaj wokol. Baki jiñi ixik tsa' kaji ik'ajtyiñ baki mi imajlelob tyi puts'el. Jiñi wiñik tyi yälä cha'añ tyi Xultun,pe ili ixik ma'añik tyi xuk'li ipusik'al, tsa'

kaji yäl cha'añ woli ibäk'ñañ jiñi Kaloomte Balam
yik'oty jiñi Kan, mi tsa' tyajli ya' baki mi imajlel
imujkuñob ibä, mi itsäñsäñtyelob, che' jiñi tsa'
wersa kaji isu'beñ jiñi wiñik cha'añ yom mi
iputs'elob, pe ili ixik tsiltsilña tsa' kaji tyi uk'el,
ma'añik tyi ijak'äj majlel, pe tyi yälä jiñi wiñik tyi
jump'ejbä mi imajlel yik'oty mi kajel ichäñ pijtyañ.

520?, Kaltuun Hix tsa' ñujpuñi yik'oty jiñi Ix Ek ya' tyi Waka (Jiñi Perú) tsa' imälä letyoy tyi ityojlel Yaxchilán

Ix Kin ma'añik tsa' ch'ojoyi tyi wäyel tyi k'abäl k'iñ, tsa' jili ip'ätyälel. Tsa' kaji ik'el jiñi yejtyal baki tsa' läjchiñtyij tyi bajlum. Ma'añik tyi ip'isi tyi ñuk ch'ijiyem ipusik'al kome ibajñel chumul ya' tyi yotyoty. Lajal tsa' yu'bij ibä bajche' jump'ej alasäl ma'añik ik'äjñi'bal.

Juñtyikil x-ak'ty'añ tsa' k'otyij ikäybeñ jump'ej juñ ya' tyi yotyoty, ili juñ tsa' ichoko k'otyel jiñi Ix Ek ch'oyolbä tyi Waka. Che' jiñi k'uñtye' tsa' kaji ipejkañ majlel jiñi juñ, baki tyi su'beñtyi cha'añ chajpa'bil mi iñujpuñel yik'oty jiñi Kaltuun Hix yumäl tyi Kan. Jiñi Ix Kin tsa' yälä xej che' tsa' yu'bij ili ty'añ. Ix Ek tsa' ik'ajtyi tyi iñusäñtyel ili ty'añ tyi ityojlel jiñi Ix Kin, mach yomik ñujpuñel yik'oty jiñi wiñik, ma'añik iwokolil mi tsa' ajk'ij tyojmulil tyi ityojlel jiñi Kan yik'oty mi tsa' jisañtyij ik'äjñi'bal jiñi tyejklum, che' ja'el mach yäläyik mi tsa' tsänsañtyi yik'oty jiñi imajchilob. Jiñi ixik tsa' kaji isu'beñ jiñi Ix Kin ik'el bajche' yom ikotyañ ibä, kome jiñi iyumäñtyel Mutul tsa'ix jili ik'äjñi'bal, kojax mi imejlel iyochel tyi iyumäñtyel jiñi Kan.

Ix Ek isujm mi yäl cha'añ tsa' yajli tyi wokol jiñi Wakal, che' ja'el jiñi Mutul tsa' jili ik'äjñi'bal ya' tyi iju'bib k'iñ. Jiñijachbä ja'b jiñi Katuun Hix tsa' ochi tyi ik'äb jiñi Rio Azul, yik'oty ya' baki mi

iñumel majlel jiñi choñoñeläl ya' tyi iju'bib k'iñ yik'oty tyojoñel ya' tyi Mutul. Che' mi iñujpuñel ili Kaltuun Hix mi yochel tyi ik'äb ja'el jiñi Waka yik'oty pejtyel jiñi ty'ulija' muk'bä imajlel tyi ju'bib k'iñ.

Che' añix chap'ej ja'b iñumel jiñi lakpi'älob tyi Mutul, tsa' kaji yu'biñob cha'añ añ ch'äjkel, baki jiñi Kaltuun Ix tsa'ix mäjli icha'añ jiñi iyumäñtyel tyi ityojel jiñi Mo'ol Balam (Tsukutyak'iñ Bajlum) ch'oyolbä tyi Yaxchilán tyi Rio Usumacinta, ya' tsa' ijisa'bej ik'äjñi'bal jiñi tyajbä ya' tyi Mutul tyi ju'bib k'iñ. Ixku ja'el jiñi kolembä lukum Kan, woli imäl majlel ja'el jiñi lajbä ya' tyi kolek tyejklum Vasallos, tsa'ix ikäyä iyäk'eñ ixim jiñi lakpi'älob jiñ meku cha'añ tsa' yu'biyob wi'ñal. Ya'i kojach jumpajm jiñi ty'ujlija' ichojkib majlel jiñi choñoñeläl tyi joytyälel pañämil, mi ityajtyäl iliyi tyi iju'bib k'iñ tyi Saal (Naranjo), Ox Wits' ja' (Ja' Uxp'ej Wits, Puy). Mi tsa' sajtyi iliyi mi ijilel ik'äjñi'bal jiñi mutul.